

IZVODI IZ PRESUDE PRETRESNOG VIJEĆA U PREDMETU PRLIĆ I DRUGI

29. maj 2013

Tom 2 od 6

V. Navodi o uništenju Starog Mosta

1281. Tužilaštvo navodi u paragrafu 116 Optužnice da su "dana 9. novembra 1993., snage Herceg-Bosne/HVO-a uništile Stari most, građevinu od međunarodnog značaja, koja je premošćavala rijeku Neretvu, povezujući istočni i zapadni Mostar". Nijedna od strana u postupku nije dovela u pitanje ili osporila koliko je Stari most bio izuzetan i jedinstven.

1282. Vijeće priznaje da se radi o izuzetnom spomeniku – djelu arhitekta Hajrudina od prije gotovo 500 godina – kao što priznaje njegovu istorijsku i simboličku vrijednost. Sveukupni dokazi potvrđuju značaj tog mosta kako za stanovnike Mostara, budući da je grad po mostu dobio ime, tako i za BiH, pa i Balkan u cijelini. Stari most također je bio simbol veze između različitih zajednica bez obzira na vjerske razlike. Najzad, Vijeće konstatuje da je Stari most bio jedan od najprepoznatljivijih simbola cijelog Balkana, ali da je u očima muslimanske zajednice imao posebnu vrijednost.

1283. Prije nego što iznese prikaz uništenja Starog mosta koje se navodi u Optužnici (A), Vijeće će prvo podsjetiti u koje je svrhe Stari most korišten prije nego što je uništen, naročito u periodu od od 9. maja 1993., dana kada je u Mostaru izbio sukob između Hrvata i Muslimana (B). Vijeće će zatim iznijeti svoje opšte zaključke o uništenju Starog mosta (C).

A. Korištenje Starog mosta poslije 9. maja 1993.

1284. U periodu od maja do novembra 1993., Stari most je bio jedan od posljednjih objekata koji su omogućavali prelazak preko Neretve; dokazi pokazuju da su svi ostali mostovi uništeni u periodu od maja do juna 1992. godine. Međutim, osim Starog mosta, u periodu od maja do novembra 1993., moglo se prelaziti preko mosta Kamenica, improvizovane konstrukcija koju je podigla ABiH 21. marta 1993. godine. Oba mosta su bila pod kontrolom ABiH. Enes Delalić je dodao da je UNHCR postavio jedan "montažni" most na mjestu gdje se nekada nalazio Titov most, a da je postojao i još jedan način da se pređe rijeka, to jest preko mosta Tenzin, međutim nije naveo datume kada se moglo koristiti ta dva mosta.

1285. U periodu od 9. maja do 9. novembra 1993., dana kada je, prema navodima, uništen Stari most, i ABiH (1), i stanovnici istočnog Mostara (2) koristili su Stari most za saobraćaj i snabdijevanje.

1. Korištenje Starog mosta od strane ABiH

1286. U svom Završnom podnesku, tužilaštvo se nije potrudilo da utvrdi u koje je svrhe Stari most korišten tokom sukoba između bosanskih Hrvata i Muslimana u Mostaru. Kada govori o uništenju Starog mosta, tužilaštvo jednostavno podsjeća "da je nepojmljivo da je na civilne, vjerske ili kulturne objekte otvarana artiljerijska vatra bez prethodnog odobrenja zapovjedništva HVOa". Tužilaštvo također citira Jadranka Prlića koji je, kada je 2001. godine saslušan u svojstvu osumnjičenog, izjavio da "nijedan civilni ili vojni cilj ne može opravdati rušenje Starog mosta".

1287. Jedino je Praljkova odbrana iznijela argumente u vezi s korištenjem Starog mosta za vrijeme sukoba između Hrvata i Muslimana u Mostaru. Konkretno, Praljkova odbrana je rekla da su preko Starog mosta redovno prelazili vojnici ABiH koji su prenosili oružje, municiju i vojnu opremu.

1288. Iz sveukupnih svjedočenja i prihvaćenih dokumenata proizlazi da je ABiH koristila Stari most za snabdijevanje muslimanskih vojnika na liniji fronta vojnom opremom i hranom, kao i za upućivanje pojačanja. Uostalom, nijedan od svjedoka čiji je iskaz Vijeće saslušalo nije osporio da je Stari most korišten u te svrhe. U tom pogledu, podudaraju se i razni dokumenti koje su u periodu od jula do novembra 1993. sastavljale i oružane snage HVO-a i pripadnici međunarodnih organizacija ili novinari na terenu.

1289. Pored toga, Vijeće primjećuje da je ABiH imala položaje u neposrednoj blizini Starog mosta.

1290. Kako je to Vijeće već izložilo, Stari most je bio jedna od rijetkih konstrukcija koje su poslije 9. maja 1993. i dalje omogućavale prelazak preko Neretve. Iako su postojali i drugi načini da se pređe s jedne obale na drugu, Vijeće smatra da je Stari most bio od ključnog značaja za ABiH, odnosno za dejstva njenih jedinica na liniji fronta, evakuacije, upućivanje ljudstva, namirnica i vojne opreme, te da je ABiH koristila Stari most u te svrhe.

2. Korištenje Starog mosta od strane stanovnika istočnog Mostara

1291. Prihvaćeni dokazi pokazuju da su vojnici ABiH koristili Stari most, ali da su ga takođe koristili i stanovnici lijeve obale Neretve za održavanje kontakta sa stanovnicima desne obale i za snabdijevanje hranom i lijekovima. Čini se da su stanovnici, osim Starog mosta, imali veoma malo puteva za snabdijevanje. Naime, kako je Vijeće već pomenulo, periodu od maja do novembra 1993. moglo se prelaziti, osim preko Starog mosta, jedino preko mosta Kamenica ili planinskom stazom koja je vodila od naselja Donja Mahala do Jablanice, a koja se smatrala veoma opasnom. Takođe je uspostavljen sistem žica i kolotura putem kojeg su se košare s namirnicama prebacivale preko Neretve. Prema tome, Vijeće smatra da je Stari most bio od ključnog značaja za snabdijevanje stanovnika muslimanske enklave na desnoj obali Neretve.

1292. Shodno tome, uništenje Starog mosta ne samo da je dovelo do presijecanja linija snabdijevanja vojnika ABiH na liniji fronta, već je takođe prouzrokovalo gotovo potpunu izolaciju stanovnika muslimanske enklave na desnoj obali. Vođa muslimanske zajednice u Donjoj Mahali je u jednom izvještaju bez datuma rekao da je poslije rušenja Starog mosta i uništenja mosta Kamenica, "područje mjesne zajednice Donja Mahala ostalo u potpunom okruženju, izgubivši svaku vezu sa lijevom obalom grada odakle se stanovništvo moglo snabdijevati hranom i lijekovima". Haris Silajdžić, predsjednik Vlade BiH, izjavio je u pismu od 13. novembra 1993. upućenom Savjetu bezbjednosti UN-a, da "uništenje Starog mosta, spomenika nulte kategorije, predstavlja ne samo barbarski čin bez presedana već dovodi više od 10.000 civila na desnoj obali Neretve u pogibeljnu situaciju".

1293. S obzirom na prethodno izneseno, Vijeće zaključuje da most jeste bio potreban za ABiH s obzirom na to u koje svrhe ga je koristila, ali da je njegovo uništenje za neposrednu posljedicu imalo presijecanje linija snabdijevanja muslimanske enklave na desnoj obali Neretve i da je ozbiljno pogoršalo humanitarnu situaciju za stanovništvo koje je tamo živjelo.

B. Uništenje Starog mosta

1294. U svom Završnom podnesku, tužilaštvo smatra da su oružane snage HVO-a odgovorne za uništenje Starog mosta i tvrdi da je, u vrijeme događaja, Slobodan Praljak obavljao funkciju zapovjednika Glavnog stožera. Praljkova odbrana odbacuje tu teoriju i s tim u vezi iznosi nekoliko argumenata. Između ostalog, tvrdi da 9. novembra 1993. Slobodan Praljak više nije obavljao dužnost zapovjednika Glavnog stožera i da se Stari most nije srušio uslijed granatiranja od strane oružanih snaga HVO-a. Praljkova odbrana podsjeća

da je u proljeće 1992. Stari most već pretrpio znatna oštećenja uslijed artiljerijskih dejstava srpskih oružanih snaga.

1295. Kada je riječ o dužnostima koje je Slobodan Praljak obavljao 9. novembra 1993., Vijeće upućuje na svoja prethodna razmatranja, a ovdje će samo podsjetiti na to da se, iako je Slobodan Praljak izjavio da je posljednje naređenje u svojstvu zapovjednika Glavnog stožera izdao 8. novembra 1993. oko 22:30 sati, pokazalo da ga je Ante Roso zvanično zamijenio 9. novembra 1993. godine. U svom svjedočenju pred Vijećem, Praljak je izjavio da je otišao s dužnosti od 7:30 ili 7:40 sati tog istog dana.

1296. Vijeće će najprije podsjetiti da je Stari most zaista bio oštećen prije 8. novembra 1993. (1), nakon čega će pokazati da su 8. novembra 1993., poslije pada Vareša, oružane snage HVO-a pokrenule ofanzivna dejstva, između ostalog na Mostar, tokom kojih je granatiran Stari most (2). Vijeće će zatim analizirati dokaze o rušenju Starog mosta 9. novembra 1993. (3), a na kraju će ispitati reakcije vlasti HVO-a, Franje Tuđmana i međunarodnih aktera na taj događaj (4).

1. Oštećivanje Starog mosta do 8. novembra 1993.

1297. JNA i oružane snage VRS-a su granatirale Stari most tokom 1992., i znatno ga oštetile. Tokom operacije koja je dovela do oslobođenja grada Mostara u junu 1992., Slobodan Praljak je, između ostalog, naredio da se Stari most zaštititi od udara srpske artiljerije i borbi zbog svog istorijskog značaja.

1298. Više dokaza pokazuje da je Stari most isto tako barem od juna 1993. do 8. novembra 1993. bio izložen granatiranju i hicima koji su prouzrokovali teška oštećenja u samoj konstrukciji mosta, za što su ovaj put bile odgovorne oružane snage HVO-a. Tako se u izvještaju PMEZ-a od 24. juna 1993. kaže da je Stari most: "teško oštećen u granatiranju posljednjih dana". U tri izvještaja SPABAT-a takođe se naglašava da je HVO otvarao vatru na Stari most u julu 1993. godine. Dana 19. septembra 1993., po zapovijedi načelnika topništva Glavnog stožera HVO-a, haubica H155, postavljena na Planinici, ispalila je 22 granate na Stari most. Pokazalo se da su u periodu od juna 1993. do 8. novembra 1993. oružane snage HVO-a gađale prije svega parapet Starog mosta kako bi spriječile svako kretanje Muslimana s jedne obale Neretve na drugu.

1299. S obzirom na prethodno izneseno, Vijeće smatra da je granatiranje od strane oružanih snaga JNA i VRS-a, kao i oružanih snaga HVO-a dovelo do znatnih oštećenja Starog mosta prije 8. novembra 1993. godine. Međutim, do tog datuma, ABiH i stanovništvo istočnog Mostara su i dalje mogli da ga se koriste.

2. Ofanzivna dejstva 8. novembra 1993. i granatiranje Starog mosta

1300. Iz dokaza proizlazi da je Milivoj Petković 8. novembra 1993. izdao zapovijed za stupanje u ofanzivna dejstva, između ostalog na Mostar, i da je ta zapovijed provedena u djelo (a). Osim toga, pokazalo se da je, istog dana i u okviru istog napada, jedan tenk oružanih snaga HVO-a otvarao vatru na Stari most tokom cijelog dana 8. novembra 1993. (b) i da se 8. novembra 1993. uveče Stari most već mogao smatrati uništenim (c).

a) Zapovijed Milivoja Petkovića od 8. novembra 1993.

1301. Reagujući na pad Vareša, koji je prešao pod kontrolu ABiH početkom novembra 1993., Milivoj Petković, tadašnji dozapovjednik Glavnog stožera HVO-a, zapovjedio je oružanim snagama HVO-a da pređu u napadna djelovanja 8. novembra 1993., između ostalog na Mostar. U zapovijedi je stajalo da grad Mostar treba "selektivno granatirati u frazličitim vremenskim razmacima", bez daljih pojedinosti.

Petkovićeva odbrana je, u svojoj završnoj riječi, iznijela tvrdnju da Milivoj Petković nije mogao potpisati tu zapovijed s obzirom na to da se nije nalazio u Čitluku 8. novembra 1993. Vijeće konstatuje da taj argument nije prihvatljiv, jer čak pod pretpostavkom da se Milivoj Petković nije fizički nalazio u Čitluku 8. novembra 1993., to ga nije sprečavalo da zapovijed izda s nekog udaljenog mjesta. Pored toga, Vijeće ne raspolaže nijednim dokazom koji bi ukazivao na to da Milivoj Petković nije izdao tu zapovijed i napominje da zapovijed jeste proslijeđena kroz lanac komandovanja. Naime, zapovijed Milivoja Petkovića je istog dana upućena Miljenku Lasiću, zapovjedniku ZP-a Mostar, koji ju je pak proslijedio kroz lanac komandovanja i dostavio je Sektoru Sjever, Sektoru Jug, Sektoru Obrana Mostara i 2. lakoj artiljerijskoj raketnoj bateriji.

1302. Prema tome, oružane snage HVO-a su zapovijed provele u djelo na terenu odmah po prijemu. Iako se Stari most ne pominje izričito kao cilj niti u zapovijedi Milivoja Petkovića, niti u zapovijedi Miljenka Lasića, 8. novembra 1993. most je više puta pogođen artiljerijskim projektilima.

1303. U svom Završnom podnesku, tužilaštvo navodi da je zapovijed koju je Milivoj Petković izdao 8. novembra 1993. bila rezultat razgovora vođenih tokom sastanka koji je prethodnog dana sazvaio Slobodan Praljak u Tomislavgradu, a na kojem su se okupile najviše starješine HVO-a u Hercegovini, između ostalih i Miljenko Lasić. Pored toga, tužilaštvo dodaje da pomenuta zapovijed za stupanje u ofanzivna dejstva nije mogla biti izdata bez pristanka Slobodana Praljka.

1304. Vijeće konstatuje da se zapovijed od 8. novembra 1993. doista poziva na sastanak održan 7. novembra 1993. U tački 3 zapovijedi tako se pominje: "zapovjednici sektora će organizirati sastanak sa postrojbama do nivoa bojne te izdati zadaće koje proističu iz ove zapovijedi i zapovijedi zapovjednika GŠ HVO izdatoj na sastanku u Tomislavgradu 07.11.1993. god."

1305. Zapisnik sa sastanka održanog 7. novembra 1993. potvrđuje da su Slobodan Praljak i glavni zapovjednici jedinica HVO-a u Hercegovini razgovarali uglavnom o temama opšte prirode, prije svega o mobilizaciji, strukturi lanca komandovanja i opštem ustrojstvu oružanih snaga. Međutim, Vijeće smatra da se može zaključiti da su dan uoči napada najviši zapovjednici oružanih snaga HVO-a takođe razgovarali i o ofanzivnim dejstvima koja su izvršena 8. novembra 1993. godine.

b) Napad tenka HVO-a na Stari most 8. novembra 1993.

1306. Enes Delalić je potvrdio da je tenk postavljen na brdu Stotina u više navrata otvarao vatru na Stari most tokom 8. novembra 1993. godine. On je uspio da snimi tenk kako puca u pravcu Starog mosta. Tenk je ispalio 10 do 15 granata na Stari most dok je Enes Delalić taj prizor snimao video kamerom, a obustavio je vatru oko 17:00 sati. Osim toga, Enes Delalić je izjavio da je vatru otvarao samo tenk koji je on snimao.

1307. Vijeće napominje da Enes Delalić doduše nije vidio da li su granate iz tenka koji je snimao pogodile Stari most, ali je objasnio da je cijev tenka bila uperena prema građevini i da je, dok je snimao prizor, istovremeno čuo na radiju da se puca "baš na" Stari most. Budući da Enes Delalić nije mogao da vidi Stari most u trenutku događaja, Vijeće smatra da on nije bio u mogućnosti da ocijeni da li je tenk doista bio jedino oruđe iz kojeg je otvarana vatra na Stari most.

1308. Ipak, Vijeće napominje da je tužilaštvo pokazalo da su granate iz tenka koji se vidi na snimku Enesa Delalića ispaljene u isto vrijeme kada je Stari most pogođen projektilima 8. novembra 1993. godine. S tim u vezi, tužilaštvo je tokom svjedočenja Enesa Delalića predočilo u sudnici insert 1 jednog drugog snimka, s brojem dokaznog predmeta P 01040. Vijeće primjećuje da se na video snimku Enesa Delalića vidi da je jedan projektil ispaljen u 15:53 sati, drugi u 15:54 i još jedan u 15:55 sati; da su potom snimljena dva

projektila ispaljena u 15:56 sati i još dva u 15:57 sati. U insertu 1 iz dokaznog predmeta P 01040, koji prikazuje projektele koji su pogadali Stari most 8. novembra 1993. tokom kraćeg vremenskog perioda, vidi se da je jedan projektil pogodio most u 15:52, drugi u 15:53 i, najzad, posljednji u 15:55 sati. S obzirom na ova dva snimka, Vijeće konstatuje da se vrijeme kada su projektili ispaljeni podudara s vremenom kada su pogodili Stari most u slučaju projektila ispaljenih u 15:53 i 15:55 sati. Iako Vijeće ne može samo na osnovu te konstatacije da zaključi da je tenk koji se vidi na snimku Enesa Delalića doista otvarao vatru na Stari most, Vijeće smatra da taj dokaz potkrepljuje druge dokaze koji navode na isti zaključak, kao što su činjenica da je cijev tenka bila uperena prema građevini, radio - prijenos koji je Enes Delalić slušao dok je snimao video kamerom, mjesto udara projektila koji su pogodili Stari most, kao što se to vidi na insertu 1 iz dokaznog predmeta P 01040, i drugi dokazi koje će Vijeće sada analizirati.

1309. Miro Salčin je izjavio da je 8. novembra 1993. u više navrata čuo pucanje iz tenka i da je otišao na improvizovanu osmatračnicu u stanu koji se nalazio u Ulici Gojka Vukovića 118. Odatle je mogao vidjeti granate kako padaju na Stari most. Prema njegovim riječima, Stari most je granatiran četiri puta u razmacima od 2 sata. Prema njegovoj izjavi, prva salva ispaljena je u 8:00 sati, druga oko 10:00 sati, treća nešto iza podneva, četvrta između 15:00 i 16:00 sati, a Stari most je ukupno pogodilo oko 60 do 70 granata. Miro Salčin je izjavio da nije vidio tenk koji je granatirao Stari most, već samo cijev tenka postavljenog na brdu Čekrk na Humu, pri čemu je tenk redovno mijenjao položaj.

1310. Vijeće napominje da se Miro Salčin i Enes Delalić ne slažu u pogledu naziva brda na kojem su vidjeli tenkovsku cijev uperenu prema Starom mostu 8. novembra 1993. godine. Međutim, u svom svjedočenju pred Vijećem, Miro Salčin je označio dvije karte s prikazom mjesta na kojem se, po njegovom mišljenju, tenk nalazio 8. novembra 1993. godine. Pošto se položaji koje je označio na karti nalaze na brdu Stotina, očito je da svjedoci ne zovu to mjesto istim imenom, ali da misle na jednu te istu lokaciju. Vijeće podsjeća da su, kako je to prethodno izloženo, brdo Stotina 8. novembra 1993. držale oružane snage HVO-a.

1311. Vijeće takođe primjećuje da Miro Salčin svojom izjavom potkrepljuje izjavu Enesa Delalića i insert 1 iz dokaznog predmeta P 01040, budući da je, između ostalog, izjavio da je na Stari most 8. novembra 1993. ispaljena salva granata između 15:00 i 16:00 sati. Vijeće takođe smatra da insert 1 iz dokaznog predmeta P 01040 pokazuje da je gađan konkretno Stari most i da ga granate nisu pogodile uslijed neselektivnog granatiranja. Osim toga, Vijeće smatra da se granatiranje kojem je bio izložen Stari most 8. novembra 1993., u "različitim vremenskim razmacima" – budući da, prema riječima Mire Salčina, tenk na brdu Stotina nije salve ispaljivao neprekidno, već u 8:00 sati, oko 10:00 sati, nešto iza podneva i između 15:00 i 16:00 sati – podudara sa zapovijedima koje su izdali Milivoj Petković i Miljenko Lasić. Vijeće, naime, podsjeća da se u njihove dvije zapovijedi navodi da grad Mostar treba "selektivno granatirati u različitim vremenskim razmacima".

1312. Vijeće takođe napominje da je 8. novembra 1993. uveče, u 19:00 sati, Miljenko Lasić Glavnom stožeru uputio izvještaj o borbenim dejstvima toga dana, koji je u sjedištu Glavnog stožera primljen u 20:45 sati. Što se tiče zone Mostara, u izvještaju konkretno stoji da je "sa Stotine od 08,10 sati čitav dan djelovao naš tenk sa 50 projektila po rejonu Starog grada". Lasić je dodao da je "oko 14,00 sati djelovao naš MB 82 mm sa 2 mine takođe po rejonu Starog grada".

1313. Pri čitanju ovog izvještaja, mogu se izvesti tri zaključka: 1) dokument potvrđuje da je postojao tenk koji je bio na položaju na brdu Stotina i potkrepljuje izjave svjedoka Mire Salčina i Enesa Delalića s tim u vezi, kao i njihove tvrdnje o broju ispaljenih granata i o vremenu kada je tenk otvarao vatru; 2) na Stari

grad, u kojem se nalazio i Stari most, hotimično je otvarana vatra 8. novembra 1993. i 3) Glavni stožer je već 8. novembra uveče i zvanično bio upoznat s lokacijama koje je granatirala artiljerija HVO-a.

1314. Vijeće se takođe upoznao s dva izvještaja od 10. novembra 1993., s izvještajem novinske agencije Reuters i dnevnika New York Times, prema kojima je Veso Vegar u vrijeme događaja izjavio da je 8. novembra 1993. na Stari most ispaljeno 10 granata. U svom svjedočenju pred Sudom, Veso Vegar je negirao da je u vrijeme događaja dao takvu izjavu. Međutim, Vijeće smatra da su izjave Vese Vegara osrednje vjerodostojnosti, između ostalog i zato što je, na primjer, tokom unakrsnog ispitivanja izjavio da se nije sastajao ni s jednim novinarom oko 8. i 9. novembra 1993., a onda je tu izjavu povukao. Prema tome, Vijeće smatra da je razumno uzeti u obzir izjave Vese Vegara koje su prenijeli novinska agencija Reuters i New York Times, prema kojima na Stari most jeste otvarana vatra 8. novembra 1993., budući da tu konstataciju potkrepljuju i gore navedeni dokazi.

1315. S obzirom na prethodno izneseno, Vijeće zaključuje da je tenk HVO-a postavljen na brdu Stotina otvarao vatru na Stari most 8. novembra 1993. tokom cijelog dana, u okviru ofanzivnih dejstava koja je, po zapovijedi Milivoja Petkovića, Miljenko Lasić tog dana proveo u djelo.

c) Uništenje Starog mosta do večeri 8. novembra 1993.

1316. Tokom noći sa 8. na 9. novembra 1993., Miro Salčin otišao je do Starog mosta da provjeri u kakvom je stanju. Svjedok tvrdi da je pokušao da pređe most, ali da je morao da se vrati. Naime, desna strana građevine bila je potpuno uništena i vidjela se "velika rupa". Ograda Starog mosta takođe je pala. Na jednoj od barijera koje su trebale da štite most od projektila na tri mjesta su bile rupe prečnika pola metra. Svjedok je na pretresu izjavio da je bio iznenađen što most uopšte još stoji.

1317. U izvještaju SPABAT-a od 8. novembra 1993. o stanju u 23:55 sati stoji da je "sudeći prema izvorima BiH, Stari most stavljen izvan uporabe poslije današnjeg granatiranja". U izvještaju PMEZ-a napominje se da je most pogođen više puta, mada se dodaje da informacija nije potvrđena. U izvještaju SPABAT-a od 9. novembra 1993. precizira se da je Stari most "već juče bio djelimično uništen granatiranjem". Osim toga, u završnom izvještaju komisije eksperata UN a u vezi s uništavanjem kulturnih dobara od 27. maja 1994. stoji da je granatiranje 8. novembra 1993. očigledno imalo za cilj da se most uništi. Najzad, zahvaljujući insertima 1 i 2 iz dokaznog predmeta P 01040, Vijeće je konstatovalo da je Stari most bio jako oštećen neposredno prije nego što se srušio 9. novembra 1993. godine.

1318. S obzirom na ove dokaze, ali i na dokaze iz kojih se vidi da su tokom 8. novembra 1993. u više navrata ispaljivane granate, Vijeće se uvjerilo da je Stari most u stvari bio uništen već 8. novembra 1993. uveče. Naime, Vijeće smatra da se uništavanje Starog mosta ne ograničava samo na trenutak kada se on srušio i da se već od 8. novembra 1993. uveče građevina mogla smatrati potpuno neupotrebljivom.

3. Rušenje Starog mosta 9. novembra 1993.

1319. Vijeće će najprije analizirati dvije hipoteze o uzrocima rušenja Starog mosta 9. novembra 1993. između 10:15 i 10:30 sati, koje su tokom pretresa predočili tužilaštvo i Praljkova odbrana, a potom će iznijeti svoje zaključke o tom pitanju s obzirom na analizirane dokaze.

a) Hipoteza 1: rušenje prouzrokovano nastavkom granatiranja od strane HVO-a 9. novembra 1993. ujutro

1320. Tužilaštvo tvrdi, između ostalog, da su oružane snage HVO-a nastavile granatiranje 9. novembra 1993. i da je "otprilike šesta granata dovela do toga da se ovaj viševjekovni simbol sruši u rijeku Neretvu".

1321. Vijeće se uvjerilo da je tenk postavljen na brdu Stotina zaista nastavio granatiranje 9. novembra 1993. ujutro i da je gađao Stari most. Tu činjenicu su, između ostalih, potvrdili Enes Delalić, jedan izvještaj PMEZ-a i Miro Salčin, koji je dodao da se Stari most srušio pošto ga je pogodila šesta granata. Vijeće takođe primjećuje da je Miljenko Lasić, u izvještaju od 9. novembra 1993. upućenom u 19:00 sati, između ostalih, Glavnom stožeru, naveo da je "oko 10.00 sati, naš tenk HVO-a sa nekoliko projektila gađao unaprijed zadani cilj. Oko 10.15 sati naši izviđači sa Huma dojavili su da se Stari most srušio, a o uzroku rušenja nisu znali ništa reći". Vijeće smatra, konkretno s obzirom na svjedočenje Enesa Delalića i izvještaj Miljenka Lasića od 9. novembra 1993., da je tenk koji Miljenko Lasić pominje u svom izvještaju onaj isti koji je bio na položaju na brdu Stotina. Osim toga, iako Lasić izbjegava da se izjasni o "unaprijed zadanom cilju" i tvrdi da od izviđačkih jedinica nije dobio podatke o uzroku rušenja mosta, Vijeće smatra da je pomenuti "cilj" bio Stari most. S tim u vezi, Vijeće konkretno primjećuje sličnost između izjave Mire Salčina o broju granata koje su pogodile građevinu prije nego što se srušila (šesta granata) i izvještaja Miljenka Lasića u kojem piše "naš tenk HVO-a je sa nekoliko projektila gađao cilj".

1322. Doduše, Vijeće je saslušalo komentare Vinka Marića, zapovjednika topništva OZ Jugoistočna Hercegovina u vrijeme događaja, o izvještaju Miljenka Lasića, u kojima svjedok tvrdi da tenk koji je otvorio vatru 8. novembra 1993. u 10:00 sati nije dobio zadatak da gađa Stari most, da on nikada nije vidio nijednu zapovijed u tom smislu, a da je takva zapovijed postojala, on bi o njoj svakako bio obaviješten s obzirom na funkciju koju je u to vrijeme obavljao. Vijeće smatra da tvrdnje Vinka Marića u vezi s ovim pitanjem nisu vjerodostojne, budući da se uvjerilo da je Stari most bio "unaprijed zadani cilj" koji se pominje u izvještaju Miljenka Lasića. Povrh toga, Vijeće smatra da je Vinko Marić, kao zapovjednik topništva OZ Jugoistočna Hercegovina u vrijeme događaja, doista morao biti obaviješten o toj zapovijedi, ali smatra da se u vezi s ovim pitanjem njegovoj izjavi ne može vjerovati, naročito imajući u vidu bliske veze kakve je, s obzirom na svoju funkciju, održavao s Milivojem Petkovićem i Slobodanom Praljkom u vrijeme uništenja Starog mosta.

1323. Vijeće je takođe saslušalo iskaz Slobodana Praljka, prema čijim riječima je "neobično" da je tenk mogao otvarati vatru s brda Stotina na Stari most tokom jednog i po dana, a da ABiH ne pokuša da uzvрати vatru. S tim u vezi, Vijeće ukazuje na izjavu Mire Salčina, prema čijim riječima je komandant 1. bataljona ABiH, Esad Kostić, 9. novembra 1993. pokušao da otvori vatru na pomenuti tenk s mosta Kamenica. Osim toga, Miro Salčin, po činu kapetan, zamjenik komandanta 2. bataljona 441. motorizovane brigade ABiH stacioniranog u Donjoj Mahali, na položaju ABiH koji je geografski bio najbliži brdu Stotina, objasnio je da nije imao nikakvog načina da uništi tenk ili da ga spriječi u provođenju operacije. Prema tome, Vijeće smatra da argument Slobodana Praljka nije uvjerljiv.

1324. Pored toga, Vijeće napominje da iz više dokaza proizlazi da je do rušenja Starog mosta došlo uslijed toga što su 9. novembra 1993. ujutro ispaljivane granate s juga, ali takođe i s položaja koji su se nalazili sjeverno od Starog mosta. Međutim, Milivoj Petković je pred Vijećem precizirao da je sjeverni dio Mostara držala ABiH, a Praljкова odbrana je rekla da HVO nikako nije mogao pucati na Stari most iz tog pravca.

1325. Vijeće podsjeća na svoja prethodna razmatranja, prema kojima je tenk HVO-a 9. novembra 1993. nastavio granatiranje koje je započeo prethodnog dana, pri čemu je Stari most gađao s brda Stotina koji se nalazi južno od spomenika. Međutim, što se tiče 9. novembra, Vijeće ne isključuje mogućnost da je vatra

mogla biti otvarana i s drugih mjesta, a ne samo s brda Stotina. Naime, suprotno tvrdnjama po kojima oružane snage HVO-a nikako nisu mogle otvarati vatru na Stari most sa sjevera Mostara, Vijeće podsjeća da je, na primjer, 19. septembra 1993. jedna haubica H-155 ispalila 22 granate na Stari most s Planinice, odnosno sa sjevera Mostara. Isto tako, Vijeće napominje da se u izvještaju Miljenka Lasića od 8. novembra 1993. pominje prisustvo Brigade "M. H. Čikota" u mostarskom Sektoru Sjever i ukazuje na to da je otvarana vatra na više ciljeva u gradu, kao što su Bulevar "preko puta Doma zdravlja" i zgrada Razvitka.

1326. Prema tome, jasno je da su oružane snage HVO-a, pored položaja na brdu Stotina, takođe imale položaje na sjeveru Mostara s kojih su mogle da otvaraju artiljerijsku vatru na područje Starog mosta. Premda Vijeću nije predočeno više dokaza u vezi s vatrom koja je otvarana na Stari most iz sjevernog dijela Mostara 9. novembra 1993., Vijeće smatra da su oružane snage HVO-a bile u mogućnosti da iz artiljerijskih oruđa otvaraju vatru na grad sa sjevera Mostara. Povrh toga, Vijeće se uvjerilo da je tenk HVO-a, koji je bio na položaju na brdu Stotina i koji je 8. novembra 1993. otvarao vatru na Stari most, nastavio granatiranje istog cilja sutradan ujutro.

b) Hipoteza 2: rušenje prouzrokovano eksplozivom aktiviranim na desnoj obali Neretve

1327. Praljкова odbrana ne negira da je na Stari most mogla biti otvarana tenkovska vatra 8. i 9. novembra 1993., ali tvrdi da projektili ispaljeni na Stari most nisu imali za cilj da ga unište. Da bi potkrijepila ovu tvrdnju, Praljкова odbrana se oslanja na Jankovićev izvještaj, kao i na svjedočenje Slobodana Jankovića. Osim toga, odbrana navodi da se na video snimku uništenja Starog mosta vidi, u trenutku prije nego što će se građevina srušiti, predmet koji liči na detonirajući štapin aktiviran s istočne obale Neretve koja je bila pod kontrolom ABiH, što je dovelo do eksplozije uslijed koje se most srušio. Po mišljenju Praljкове odbrane, "uništenje Starog mosta je predstavljalo propagandni potez ABiH, koja se ovim događajem poslužila da demonizira Slobodana Praljka i da ga nepravično izvede pred sud međunarodnog javnog mnijenja".

1328. Slobodan Janković je analizirao dva video snimka na kojima se vidi uništenje Starog mosta u Mostaru i trenuci koji neposredno prethode njegovom rušenju, pri čemu je prvi snimak u posjedu televizijske stanice TV ORF 2, a drugi televizijske stanice TV Mostar. Slobodan Janković je podsjetio da je, prema navodima tužilaštva, uništenje građevine prouzrokovao tenk oružanih snaga HVO-a HR HB koji se nalazio jugozapadno od Starog mosta na desnoj obali Neretve, na udaljenosti od oko 1.400 metara od cilja. Dodao je da se iz "snimaka" – ne navodeći kojih – nekoliko televizijskih kuća vidi da Stari most jeste pogodilo nekoliko projektila koji su, po njegovom mišljenju, tokom prijepodneva i poslijepodneva 8. novembra 1993. godine (9:57 i 15:52 sati) mogli biti ispaljeni i iz tenka.

1329. Što se tiče tenkovskih projektila, Slobodan Janković je izjavio da bi za uništenje konstrukcije kao što je Stari most bilo neophodno konstrukciju pogoditi više puta u isto mjesto budući da tenkovska municija nije predviđena za razbijanje kamena, a da tenk koji gađa jedno te isto mjesto ne pogađa svaki put cilj zbog pojave koja se zove "disperzija". Slobodan Janković je izjavio da se na video snimcima – i dalje ne navodeći na kojim – vidi da Stari most jesu pogađale granate, ali na više različitih mjesta, i da on nije stekao utisak da je posada tenka gađala neku određenu tačku. Prema riječima Slobodana Jankovića, hipoteza po kojoj je Stari most uništio tenk T-55 malo je vjerovatna, pa treba razmotriti mogućnost da se izvedu i drugi zaključci, a ne samo zaključak po kojem je Stari most uništio tenk oružanih snaga HVO-a HR HB.

1330. Na video zapisima koje su dostavile televizijske stanice TV ORF 2 i TV Mostar, Slobodan Janković je primijetio da se, neposredno prije nego što se Stari most srušio, pojavljuje stub vode po crti koja povezuje istočni oslonac mosta s lijevom obalom Neretve. Taj stub vode, kako je objasnio, nije mogao biti prouzrokovan padom granate u rijeku. Osim toga, zapazio je da nijedan projektil nije udario u most u trenutku kada se pojavio stub vode. Na osnovu tih zapažanja, Slobodan Janković je zaključio da je uzdužni stub vode mogao biti posljedica aktiviranja detonirajućeg štapina, a da je crni dim koji se vidi u blizini istočnog oslonca Starog mosta nastao zbog aktiviranja eksplozivnog naboja. Prema riječima Slobodana Jankovića, prilikom detonacije detonirajućeg štapina u vodi došlo je do oslobađanja plinova, uslijed čega je šiknuo vodoskok koji se vidi na snimcima. Crni dim, kako je naveo, pojavio se zbog detonacije eksplozivnog naboja u istočnom stubu oslonca Starog mosta, koja je aktivirana uz pomoć detonirajućeg štapina.

1331. Slobodan Janković zatim je izvršio eksperiment s ciljem da reproducira eksploziju koja bi bila identična eksploziji koja se vidi na video snimcima televizijskih stanica TV ORF 2 i TV Mostar i na osnovu obavljenog eksperimenta, ocijenio da se njegova hipoteza potvrdila, odnosno da je uzdužni vodeni mlaz koji se pojavljuje neposredno uoči rušenja Starog mosta posljedica detonacije detonirajućeg štapina. Osim toga, također je zaključio da je eksplozija u donjem dijelu istočnog luka Starog mosta u stvari posljedica detonacije eksplozivnog naboja koji je prouzrokovao rušenje mosta.

1332. Na kraju, Slobodan Janković je izjavio, na osnovu analize zasnovane na dva video snimka televizijskih stanica TV ORF 2 i TV Mostar, da je do rušenja Starog mosta veoma vjerovatno došlo uslijed eksplozije naboja, postavljenog u jedan od lukova mosta, koja je aktivirana uz pomoć detonirajućeg štapina s lijeve obale Neretve, a ne zbog tenkovskih projektila. Osim toga, Slobodan Janković je izjavio da su svi mostovi u bivšoj Jugoslaviji bili pripremljeni za rušenje u slučaju sukoba i da je moguće da je eksploziv koji je, prema njegovoj teoriji, upotrijebljen za uništenje Starog mosta, postavljen još u to vrijeme. Naime, kako je objasnio, u jugoslovenskoj strategiji se predviđao napad zapadnih zemalja, pa se zbog toga eksploziv postavljn na mostove mogao aktivirati s istočne obale.

1333. Što se tiče metodologije rada Slobodana Jankovića, Vijeće je konstatovalo da je tokom svog svjedočenja u sudnici Janković izjavio da se oslanjao prije svega na snimak televizijske stanice TV ORF 2, budući da je filmska traka TV Mostar preosvijetljena. Osim toga, on je primijetio da izgleda kao da je snimak televizijske stanice TV ORF 2 napravljen od dva filma, pri čemu se u prvom dijelu vidi stanje stvari prije rušenja mosta, a u drugom samo rušenje mosta u rijeku. Shodno tome, zaključio je da je snimak TV Mostar značajan uprkos lošem kvalitetu zato što u njemu nije primjetno "odsustvo kontinuiteta".

1334. Vijeće također napominje da je u svom svjedočenju Slobodan Janković rekao da postoji samo "velika vjerovatnoća" da je Stari most uništen eksplozivom aktiviranim s istočne obale Neretve, naročito zbog toga što se snimak TV ORF 2 sastoji od dva filma. Slobodan Janković je došao do tog zaključka tek nakon što je uporedio snimak koji je dostavila TV ORF 2 sa snimkom koji je prikazan na TV Mostar. Naime, po mišljenju Slobodana Jankovića, film koji je dostavio TV Mostar sniman je bez prekida.

1335. Međutim, Vijeće primjećuje da je Slobodan Janković priznao da ne zna da li oba video snimka prikazuju isti događaj ili ne, ali da vjeruje da je to tako, premda to ne može da tvrdi sa sigurnošću. Takođe je potvrdio da je, s njegove tačke gledišta, bio presudan "tajming" između pojave vodoskoka i rušenja Starog mosta, i prihvatio da bi, ako su eksplozija, vodoskok i dim snimljeni 8. novembra 1993., a rušenje

Starog mosta nastupilo sutradan, logično bilo zaključiti da do rušenja građevine nije došlo uslijed eksplozije.

1336. Tokom unakrsnog ispitivanja Slobodana Jankovića, tužilaštvo mu je predočilo insert 2 iz dokaznog predmeta P 01040 na kojem se most vidi iz istog ugla kao na snimku TV ORF 2, s istim stubom vode i istom eksplozijom u podnožju Starog mosta. Slobodan Janković je prihvatio da, na tom video snimku, do rušenja mosta ne dolazi neposredno nakon aktiviranja detonirajućeg štapina i eksplozivnog naboja. Prema njegovim riječima, da je u svom posjedu imao taj dokument dok je radio na svom izvještaju, to bi smanjilo vjerovatnoću da je tačna njegova teorija o korištenju eksploziva za uništenje Starog mosta. Na kraju je priznao da, sudeći po video snimku koji mu je predočilo tužilaštvo, do rušenja Starog mosta nije došlo uslijed eksplozije. Međutim, isto tako je rekao da je moguće da je najprije aktivirana prva eksplozija poslije koje se most nije srušio, a da je potom aktivirana druga eksplozija, koja je dovela do rušenja mosta. To bi značilo da su snimak koji je predočilo tužilaštvo i snimak TV ORF 2 snimljeni u dva različita trenutka. Međutim, Vijeće ne raspolaže nikakvim dokazima koji bi potvrdili da je zaista došlo do te dvije eksplozije.

1337. Što se tiče inserta 2 iz dokaznog predmeta P 01040, Praljкова odbrana tvdi da su ga "montirale nepoznate osobe kako bi stvorile utisak da je most srušen vatrenim djelovanjem HVOa", a tu svoju tvrdnju zasniva na izjavama svjedoka Philipa Watkina. Vijeće napominje da je Philip Watkins, koji je vidio izvorni snimak u vrijeme događaja, zaista izjavio, pogledavši insert 2 iz dokaznog predmeta P 01040, da je snimak bio retuširan. Međutim, precizirao je koje je razlike uočio, tj. da je, konkretno, izvorni snimak bio u boji i da je pokrивao veću površinu. Vijeće smatra da se u izjavi Philipa Watkina ne dovodi u pitanje vjerodostojnost snimljenih kadrova niti autentičnost snimka.

1338. Vijeće je proprio motu imenovalo Heinricha Pichlera kao vještaka zaduženog da provjeri autentičnost video snimaka televizijskih stanica TV Mostar i "V ORF 2 i da konkretno ustanovi da li su kadrovi snimani u kontinuitetu ili s prekidima. Heinrich Pichler je izjavio da je jedino televizijska stanica ORF 2 mogla da mu dostavi video zapise koji su bili djelimično upotrebljivi za analizu i da ne može da se izjasni o autentičnosti snimka TV Mostar. Što se tiče novih video zapisa koje je dostavila TV ORF 2, Heinrich Pichler je zaključio da na njima postoji jedan neodređeni vremenski interval između kadrova na kojima se vidi stub vode i kadrova koji prikazuju rušenje mosta, dok se na video snimku TV ORF 2 na kojem se zasniva Jankovićev izvještaj kadrovi redaju jedan za drugim bez pomenutog vremenskog intervala.3380 Prema riječima Heinricha Pichlera, video snimak televizijske stanice TV ORF 2 nije, prema tome, ni od kakve koristi za utvrđivanje hronološkog redoslijeda događaja prilikom rušenja mosta.

1339. S obzirom na sve prethodno izneseno, Vijeće zaključuje da je Heinrich Pichler potvrdio iskaz Slobodana Jankovića pred Vijećem u vezi s tim da li je snimak koji je dostavila televizijska stanica TV ORF 2 integralna verzija. Naime, kako se napominje gore u tekstu, Heinrich Pichler je izjavio da se na osnovu tog video snimka ne može utvrditi hronološki redoslijed rušenja. Slobodan Janković je objasnio Vijeću da je iz tog razloga paralelno koristio video snimak koji je emitovala TV Mostar. Prednost tog inserta, "slabijeg vizuelnog kvaliteta", bila je, po njegovim riječima, to što je snimljen u kontinuitetu. Vijeće primjećuje da Heinrich Pichler nije mogao izvršiti vještačenje snimka "TV Mostar". Prema tome, Vijeće ne može da se izjasni o hronološkom kontinuitetu i autentičnosti video snimka TV Mostar. Međutim, Vijeće smatra, slično Slobodanu Jankoviću i Heinrichu Pichleru, da je snimak TV ORF 2 montiran od najmanje dvije različite sekvence i da, shodno tome, ne omogućava da se utvrdi hronološki redoslijed događaja koji su neposredno prethodili rušenju Starog mosta.

1340. Osim toga, Vijeće konstatuje da je Slobodan Janković povukao zaključke iz svog izvještaja tokom unakrsnog ispitivanja, konkretno nakon što je pogledao insert 2 iz dokaznog predmeta P 01040 koji mu je predočilo tužilaštvo, na kojem se vidi eksplozija na Starom mostu poslije koje se most nije srušio. Tokom unakrsnog ispitivanja takođe je izašla na vidjelo određena nesigurnost u pogledu primijenjene metodologije u izradi izvještaja. Na primjer, Slobodan Janković je izjavio da je pošao od pretpostavke da snimci stanica TV ORF 2 i TV Mostar prikazuju isti događaj, koji se odigrao istog datuma, ali da je to njegovo uvjerenje, a ne bezuslovna tvrdnja.

1341. Vijeće smatra da izjave Slobodana Jankovića date u sudnici dopuštaju određenu sumnju u vezi s tim da li se Stari most srušio zbog eksplozije aktivirane s desne obale Neretve, iako upravo tako glase zaključci izneseni u Jankovićevom izvještaju.

1342. Međutim, Vijeće smatra da video snimci TV Mostar i TV ORF 2, kao i eksperiment koji je proveden za potrebe Jankovićevog izvještaja, pokazuju da je mogao biti izvršen barem jedan pokušaj da se Stari most digno u vazduh eksplozivom aktiviranim s desne strane Neretve. Vijeće, naime, smatra da crni dim koji izlazi iz istočnog stuba Starog mosta i stub vode koji se gotovo istovremeno javlja mogu ukazivati na eksploziju aktiviranu pomoću detonirajućeg štapina. Osim toga, postoji jedan dokaz u kojem se pominje operacija te vrste. Međutim, čak i pod pretpostavkom da je eksplozija zaista doprinijela uništenju Starog mosta, Vijeće ne raspolaže nijednim dokazom o eventualnim počiniocima koji su izazvali eksploziju.

1343. Vijeće se uvjerilo da se granatiranje Starog mosta iz tenka HVO-a postavljenog na brdu Stotina nastavilo 9. novembra 1993. ujutro. S druge strane, Vijeće ne isključuje mogućnost barem jednog pokušaja da se Stari most digno u zrak eksplozivom aktiviranim s desne obale Neretve. Međutim, i čak pod pretpostavkom da je video snimak TV Mostar snimljen bez montaže i bez rezova 9. novembra 1993. – dana na koji se srušio Stari most, u čemu se svi izvori slažu – Vijeće podsjeća na svoj raniji zaključak da se Stari most mogao smatrati srušenim već 8. novembra 1993., nakon granatiranja iz tenka HVO-a postavljenog na brdu Stotina. Vijeće takođe podsjeća na svoje zaključke po kojima se taj napad odigrao u okviru ofanzivnih dejstava za koja je zapovijed izdao Milivoj Petković, a izvršio Miljenko Lasić.

1344. Osim toga, Vijeću je poznato da je Slobodan Janković rekao da tenk T-55 nije mogao uništiti Stari most, kao i ono što je Slobodan Praljak rekao o djelotvornosti napada. Naime, Slobodan Praljak je tokom svog svjedočenja izjavio da bi, da mu je zaista bila namjera da Stari most "satre u pepeo", dovoljno bilo ispaliti tri projektila s brda Hum. Vijeća smatra da ni izjave Slobodana Jankovića ni izjave Slobodana Praljka u ovom konkretnom slučaju nisu relevantne budući da je, čak i pod pretpostavkom da tenk nije najefikasnije oružje za uništenje Starog mosta, granatiranje građevine iz te vrste oružja moglo prouzrokovati rušenje mosta, naročito s obzirom na stanje u kojem se već nalazio 8. novembra 1993. ujutro, prije otvaranja vatre.

1345. S obzirom na prethodno izneseno, Vijeće smatra da se granatiranje Starog mosta iz tenka HVO-a postavljenog na brdu Stotina nastavilo 9. novembra 1993. ujutro i da je građevina pretrpjela barem jednu eksploziju aktiviranu s desne obale Neretve. Međutim, Vijeće smatra da je Stari most bio uništen i na rubu rušenja od 8. novembra 1993. uveče, pošto je 8. novembra 1993. tokom cijelog dana bio izložen granatiranju tenka postavljenog na brdu Stotina u okviru ofanzivnih dejstava po zapovijedi Milivoja Petkovića, koju je izvršio Miljenko Lasić.

4. Reakcija političkih vlasti i oružanih snaga HVO-a na jednoglasnu osudu međunarodnih aktera

1346. Poslije rušenja Starog mosta, reakcije političkih i vojnih vlasti HVO-a su, kako se pokazalo, bile izraz volje da se minimalizira ili zataška vlastita odgovornost za taj događaj (a). Uprkos tome, većina međunarodnih aktera je veoma brzo proglasila oružane snage HVO-a odgovornim za rušenje Starog mosta (b), između ostalog zbog toga što su, uslijed uništenja te građevine, vojnici ABiH i stanovnici muslimanske enklave na desnoj obali ostali potpuno izolovani (c). Organi vlasti HVO-a tada su optužili posadu tenka da je postupila na svoju ruku (d).

a) Pokušaj vlasti HVO-a da minimaliziraju ili da zataškaju svoju odgovornost za uništenje Starog mosta

1347. Na sastanku održanom u Predsjedničkim dvorima u Zagrebu 10. novembra 1993. - na kojem su, između ostalih, bili Franjo Tuđman, Mate Boban, Jadranko Prlić, Mate Granić i Perica Jukić - Franjo Tuđman je pitao ko je odgovoran za rušenje Starog mosta. Mate Boban je, ne navodeći ko su počinioci, odgovorio da je Stari most "toliko pucan prije" i da je, poslije strašnih kiša, sam pao. Vijeće napominje da je pet gore navedenih osoba uskoro počelo razgovarati ne o pitanju utvrđivanja odgovornosti za uništenje Starog mosta, nego o razlozima koji bi se mogli iznijeti kako bi se spriječilo da međunarodna javnost smatra su oružane snage HVO-a za to odgovorne. Naime, Vijeće konstatuje da je tokom sastanka Franjo Tuđman pitao svoje sagovornike kome rušenje Starog mosta više ide u korist u vojnom pogledu. Mate Boban je tada izričito rekao da je rušenje Starog mosta u interesu oružanih snaga HVO-a.

1348. Pošto je to konstatovano, učesnici su iznijeli više prijedloga. Perica Jukić je predložio da se rušenje Starog mosta objasni obilnim kišama i, generalno, "ratnim zbivanjima". Jadranko Prlić je podsjetio da je situacija bila potpuno van kontrole HVO-a, da se linija fronta nalazila na udaljenosti od 300 m od mosta i da vojnici oružanih snaga HVO-a ni na koji način nisu mogli da priđu Starom mostu. Mate Granić je prije toga predložio da se pokuša izvršiti uticaj na SPABAT koji je, po njegovom mišljenju, bio apsolutno najmjerodavniji kako bi predstavnici te organizacije u medijima dali izjavu povoljnu za HVO.

1349. Istog dana kada je održan sastanak, Miljenko Lasić je poslao izvještaj vladi HR HB, Glavnom stožeru HVO-a i Ministarstvu odbrane u kojem je prenio raspoloživa saznanja o rušenju Starog mosta. U tom izvještaju, on tvrdi da je Stari most bio narušen zubom vremena i da je još prije rata postojao plan za njegovu sanaciju, koji je u izvjesnoj mjeri i proveden. Takođe je istakao da je "srpski agresor" prethodno već teško oštetio most granatiranjem, a da se Stari most nalazio u neposrednoj blizini linije razdvajanja koja je bila pod kontrolom ABiH. Najzad, naglasio je činjenicu da ABiH nije obilježila Stari most kao građevinu koja zahtijeva "posebne mjere zaštite" jer u tom slučaju ABiH ne bi mogla upotrebljavati most za upućivanje vojne opreme i jedinica preko rijeke. Svoj izvještaj je završio podvlačeći činjenicu da jedinice HVO-a nikada nisu gađale Stari most i da se on srušio uslijed žestokih borbi koje su se vodile u području Starog mosta od početka sukoba.

1350. Vijeće prihvata da su neki podaci koje Miljenko Lasić iznosi u svom izvještaju tačni, kao što su podaci o oštećenjima koja je Stari most pretrpio prije 8. i 9. novembra 1993., o tome da se most nalazio blizu linije fronta i da je ABiH koristila Stari most za upućivanje jedinica i vojne opreme, no ipak smatra da su tvrdnje po kojima jedinice HVO-a nikada nisu gađale most netačne. Naime, Vijeće je prethodno već podsjetilo na to da je, tokom sukoba između Hrvata i Muslimana u Mostaru, Stari most granatiran po naređenju najviših vlasti HVO-a, o čemu, primjera radi, svjedoči izvještaj mješovitog raketno-topničkog puka iz Širokog Brijega od 19. septembra 1993., prema kojem se po Starom mostu tuklo po zapovijedi Glavnog stožera. Vijeće takođe podsjeća na svoje prethodne zaključke, po kojima je Stari most bio izložen granatiranju i hicima s položaja HVO-a od juna 1993. do 9. novembra 1993.

1351. Vijeće smatra da je izvještaj Miljenka Lasića odraz volje vlasti HVO-a da minimaliziraju ili zataškaju odgovornost oružanih snaga HVO-a za rušenje Starog mosta, o čemu uostalom svjedoče i riječi izrečene na sastanku u Predsjedničkim dvorima u Zagrebu 10. novembra 1993., o kojem je prethodno bilo govora. Osim toga, izjave poput onih koje je Jadranko Prlić dao u novembru prilikom intervjua s Belindom Giles, kada je izjavio da je uništenje Starog mosta počelo u maju 1992., a završilo u novembru 1993., potkrepljuju taj zaključak i implicitno potvrđuju da je do rušenja mosta došlo uslijed borbenih dejstava vođenih od početka sukoba. Isto je i s izjavama Vese Vegara koje su prenijele novinska agencija Reuters i New York Times 10. novembra 1993., a u kojima se tvrdi da je rušenje Starog mosta posljedica neprekidnog granatiranja zbog toga što se most nalazio na strateški važnom mjestu, u blizini muslimanskih položaja.

b) Reakcija međunarodnih aktera koji su oružane snage HVO-a proglasili odgovornim za uništenje Starog mosta

1352. Uprkos stavu koji su zauzele vlasti HVO-a i njihovoj reakciji, većina međunarodnih organizacija i njihovih pripadnika prisutnih na terenu, kao i jedan novinar, smatrali su da je do rušenja Starog mosta došlo uslijed artiljerijske i tenkovske vatre HVO-a 8. i 9. novembra 1993. godine. Svjedok DW je izjavio da su, po njegovom uvjerenju, Hrvati bili jedina zaraćena strana kojoj je uništenje Starog mosta bilo u interesu i da su Hrvati pucali na most iz tenka. U izvještaju PMEZ-a od 9. novembra 1993., rušenje Starog mosta se prikazuje kao posljedica neprekidne vatre, naročito iz jednog tenka, koja je otvarana po zapovijedi "HVO-a" u znak "osvete" poslije pada Vareša. U drugom izvještaju iste organizacije od 18. aprila 1994., kaže se da je Stari most uništen vatrenim djelovanjem tenka HVO-a. Iako nije podjednako izričit, završni izvještaj komisije eksperata UN-a u vezi s uništavanjem kulturnih dobara takođe je napisan u istom smislu. Prema izvještaju novinske agencije Reuters od 10. novembra 1993., vojni glasnogovornik UN-a, Bill Alkman, izjavio je da je "zadnji udarac" zadan s položaja HVO-a.

1353. S obzirom na prethodno izneseno, Vijeće primjećuje da su brojni akteri prisutni na terenu u vrijeme događaja, kao i pripadnici više međunarodnih organizacija, konstatovali da je Stari most uništen i da su za taj čin smatrali odgovornim oružane snage HVO-a. Naime, kako se pokazalo, uništenje Starog mosta zaista je bilo u interesu oružanih snaga HVO-a.

c) Posljedice uništenja Starog mosta po vojnike ABiH i stanovništvo muslimanske enklave na desnoj obali Neretve

1354. S vojne tačke gledišta, rušenje Starog mosta 9. novembra 1993. je imalo za posledicu presijecanje glavne preostale linije snabdijevanja za vojnike ABiH koji su se nalazili u muslimanskoj enklavi na desnoj obali. Osim toga, pokazalo se da je u vrijeme događaja zapovjedništvo HVO-a znalo da ABiH koristi most u te svrhe. Na primjer, Svjedok CB je, između ostalog, izjavio da je počev od 9. maja 1993. otvarana žestoka vatra na mostove koji su povezivali dvije strane grada i da "putem izvještaja i razgovora sa hrvatskim odbrambenim snagama o vojnim ciljevima operacija, došli smo do zaključka da su hrvatske odbrambene snage pokušavale da izoluju muslimanski dio grada koji se nalazio na zapadnoj obali rijeke". Pored toga, Vijeće napominje da je tokom svog iskaza u svojstvu svjedoka Slobodan Praljak izjavio da je, u vrijeme događaja, znao da ABiH koristi most za snabdijevanje muslimanske enklave na desnoj obali Neretve. Uprkos tome što je ABiH koristila Stari most u te svrhe on je izjavio da je zabranio jedinicama HVO-a da otvaraju vatru na taj spomenik.

1355. Osim toga, Vijeće napominje da je, pošto su oružane snage HVO-a uništile most Kamenica 10., 11. ili 17. novembra 1993., to jest nekoliko dana poslije uništenje Starog mosta, u Mostaru nestala svaka

mogućnost da se pređe s jedne obale Neretve na drugu. Vijeće smatra da su oružane snage HVO-a, time što su nastavile granatiranje iako je Stari most bio uništen, a most Kamenica bio jedina konstrukcija koja je i dalje omogućavala prelazak preko Neretve, svjesno preuzele rizik da izoluju stanovništvo muslimanske enklave na desnoj obali Neretve.

1356. Vijeće osim toga primjećuje da je uništenje Starog mosta prouzrokovalo duboke psihološke posljedice kod muslimanskog stanovništva u Mostaru. Vijeće ovdje podsjeća na svoja ranija razmatranja o simboličkom značaju Starog mosta, naročito za zajednicu bosanskih Muslimana. Neki izvori takođe tvrde da je rušenje Starog mosta imalo daleko veći politički nego vojni uticaj.

1357. S obzirom na prethodna razmatranja, Vijeće smatra da su oružane snage HVO-a znale da ABiH koristi Stari most u vojne svrhe i da je uništenje mosta predstavljalo stratešku prednost za HVO zbog potpune izolacije muslimanske enklave na desnoj obali Neretve i, istovremeno, zbog presijecanja linija snabdijevanja ABiH na liniji fronta. Osim toga, Vijeće smatra da je uništenje Starog mosta imalo značajne posljedice po moral stanovnika Mostara i naročito Muslimana koji su živjeli u istočnom Mostaru, čega je HVO bio savršeno svjestan.

d) Postupak koji je HVO pokrenuo protiv posade tenka

1358. Pošto su najprije bezuspješno pokušali da međunarodne aktere uvjere u tezu po kojoj je uništenje starog Mosta predstavljalo, u neku ruku, "tragičnu posljedicu" sukoba i, uopšte uzev, oronulog stanja u kojem se most nalazio, negirajući da je taj događaj dovodio oružane snage HVO-a u bilo kakvu vojnu prednost, vlasti HVO-a su optužile trojicu pripadnika HVO-a, članove tenkovske posade, da su otvorili vatru na Stari most bez prethodnog odobrenja.

1359. Na sljedećem sastanku u Predsjedničkim dvorima u Zagrebu 23. novembra 1993., Franjo Tuđman je ponovo pitao ko je odgovoran za uništenje Starog mosta, no ovog puta je pitanje postavio Gojku Šušku, ministru odbrane Republike Hrvatske. Premda se iz zapisnika sa sastanka ne vidi šta je odgovorio ministar, Franjo Tuđman je rekao da je neophodno utvrditi ko je naredio i zašto da se most uništi. Dodao je da dotičnu osobu treba smijeniti i staviti pred vojni sud.

1360. Pokazalo se da je, zaista, tužilac ZP-a Mostar pokrenuo postupak istog dana, odnosno 23. novembra 1993. Tužilac je podnio zahtjev za provođenje istrage protiv Tome Topića, Dražena Rezića i Senaida Čavčića. Ova trojica, pripadnici oružanih snaga HVO-a i članovi tenkovske posade, optuženi su da su samoinicijativno i bez zapovijedi otvorili vatru na Stari most u Mostaru. Postojala je osnovana sumnja da su oni odgovorni za uništenje Starog mosta.

1361. Vijeće raspolaže s više dokaza prema kojima je postupak imao za ishod konkretne posljedice, iako se tok postupka u dokazima opisuje šturo. O vođenju postupka govori se, između ostalog, u svjedočenju Philipa Watkina, u pismu koje je 4. decembra 1993. Jadranko Prlić uputio generalu Cotu, komandantu UNPROFOR-a, i u Dodatku XI Završnom izvještaju komisije eksperata UN-a u vezi s uništavanjem kulturnih dobara od 27. maja 1994. godine. Milivoj Petković takođe je u svom svjedočenju pred Sudom rekao da je, u avgustu 1994., istraga još uvijek bila u toku.

1362. Uprkos tome, Vijeće ne raspolaže nikakvim informacijama o ishodu istrage koja je navodno vođena protiv te tri osobe. Međutim, Vijeće primjećuje da su pokretanjem istražnog postupka vlasti HVO-a implicitno priznale da je tenk HVO-a otvorao vatru na Stari most. S tim u vezi, Vijeće podsjeća da je, kako je to prethodno već utvrdilo, tenk HVO-a postavljen na brdo Stotina otvorao vatru 8. novembra 1993. tokom cijelog dana, kao i sutradan ujutro, u okviru ofanzivnih dejstava po zapovijedi Milivoja Petkovića.

Čak i pod pretpostavkom da je HVO pokrenuo postupak u vezi s istim onim tenkom koji je bio postavljen na brdu Stotina i da je posada tenka, u čijem su sastavu bili pobunjeni" vojnici HVO-a, samoinicijativno odlučila da otvori vatru na Stari most, Vijeće smatra da ništa nije sprečavalo vojne vlasti HVO-a da obustave granatiranje koje je trajalo dva dana.

1363. S obzirom na prethodno izneseno, Vijeće smatra da reakcija međunarodnih aktera i vlasti HVO-a poslije rušenja Starog mosta potkrepljuju prethodno izvedene zaključke, prema kojima je tenk HVO-a, postavljen na brdu Stotina, otvarao vatru na Stari most 8. i 9. novembra 1993. Osim toga, Vijeće smatra da to što je HVO imao strateški interes da se Stari most uništi samo dodatno potkrepljuje uvjerenje da je Stari most bio smatran ciljem koji treba uništiti.

C. Opšti zaključci Vijeća o uništenju Starog mosta

1364. Vijeće se uvjerilo da su prije 8. novembra 1993. Stari most, iako već veoma oštećen, koristili ne samo pripadnici ABiH u Mostaru za snabdijevanje jedinica i upućivanje vojne opreme na liniju fronta, već i stanovnici istočnog Mostara za održavanje kontakta između dvije obale Neretve i snabdijevanje hranom i lijekovima. Osim toga, Vijeće se uvjerilo da je Stari most imao izuzetnu simboličku vrijednost, prije svega za Muslimane.

1365. Oružanim snagama HVO-a bilo je u vojnom interesu da se most uništi, budući da je njegovo uništenje praktički u potpunosti onemogućavalo dalje snabdijevanje jedinica ABiH. Međutim, rušenjem Starog mosta stanovnici muslimanske enklave na desnoj obali Neretve takođe su bili osuđeni na gotovo potpunu izolaciju.

1366. Vijeće smatra da je 8. novembra 1993., u okviru ofanzivnih dejstava za koje je zapovijed izdao Milivoj Petković, a koja je u djelo proveo Miljenko Lasić, jedan tenk HVO-a tokom cijelog dana otvarao vatru na Stari most, uslijed čega je već 8. novembra 1993. most bio neupotrebljiv i na ivici rušenja. Stari most zaista se srušio sutradan između 10:15 i 10:30 sati, pošto je tenk nastavio granatiranje, a možda i uslijed dejstva eksploziva aktiviranog uz pomoć detonirajućeg štapina s lijeve obale Neretve. Oružane snage i političke vlasti HVO-a su već 10. novembra 1993. demantovali da su oni uništili Stari most ali, uprkos toj reakciji, međunarodna zajednica i akteri prisutni na terenu jednoglasno su ih proglasili odgovornim za uništenje Starog mosta. Pošto su najprije pokušali da objasne rušenje mosta opštim ruševnim stanjem u kojem se ta građevina nalazila i položajem na kojem se nalazila usred sukoba, vlasti HVO-a su pokrenule istražni postupak protiv posade jednog tenka, koja je optužena da je postupila bez prethodnog odobrenja. Vijeće smatra da je reakcija političkih i vojnih vlasti HVO-a bila odraz volje da se minimalizira i zataška vlastita odgovornost i da potkrepljuje dokaze o napadu 8. novembra 1993. tokom kojeg je na Stari most otvarana vatra.

VI. Navodi o uništavanju vjerskih objekata u istočnom Mostaru

1367. Tužilaštvo navodi u paragrafu 116 Optužnice da je, u sklopu i tokom opsade Mostara, HVO namjerno uništio ili teško oštetio sljedeće džamije ili vjerske objekte u istočnom Mostaru; Sultan Javuz Selimovu džamiju (1), Hadži-Mehmed-Beg Karadžozovu džamiju (2), Koski-Mehmedpašinu džamiju (3), Nesuh-age Vučjakovića džamiju (4), Čejvan Čehajinu džamiju (5), HadžiAhmed-aga Lakišića džamiju (6), Roznamedžije Ibrahim-efendije džamiju (7), Čosa Jahja-hodžinu džamiju (8), Hadži-Kurtinu džamiju ili Tabačicu (9) i Hadži-Memijinu Cerničku džamiju (10).

1368. Praljкова odbrana tvrdi da su sve džamije nabrojane u paragrafu 116 Optužnice već bile uništene prije početka sukoba između Muslimana i Hrvata na području Mostara, odnosno da su ih uništile JNA i/ili

VRS početkom 1992. godine. Petkovićeva odbrana pak tvrdi da su veliku većinu tih džamija Srbi teško oštetili 1992. godine. Praljakova i Petkovićeva odbrana tvrde da ne postoji nijedan dokaz na osnovu kojeg bi se vidjelo da je HVO namjerno uništio ijednu džamiju ili vjerski objekt nabrojan u paragrafu 116 Optužnice.

1369. Vijeće primjećuje da dokazi pokazuju da je od deset džamija pomenutih u Optužnici, osam oštećeno ili djelimično razoreno od strane oružanih snaga JNA i/ili VRS 1992., a da su dvije još uvijek bile neoštećene u januaru 1993. i vjerovatno do 9. maja 1993., dana kada je izbio sukob između HVO-a i ABiH u Mostaru.

1370. Vijeće stoga konstatuje da su Sultan Javuz Selimova džamija (1), Hadži-Mehmed-beg Karadžova džamija (2), Koski-Mehmed-pašina džamija (3), Nesuh-age Vučjakovića džamija (4) Hadži-Ahmed-age Lakišića džamija (6), Ćosa Jahja-hodžina džamija (8) i Hadži-Kurtina džamija ili Tabačica (9) pretrpjele teška oštećenja ili su djelimično razorene tokom prethodnog sukoba u Mostaru tokom 1992. Međutim, Vijeće precizira da je minaret Nesuh-age Vučjakovića džamije (4) ostao neoštećen. Hadži-Memijina Cernička džamija (10) je, pak, pretrpjela samo manja oštećenja.

1371. Jedino Ćejvan Ćehajina džamija (5) i Roznamedžije Ibrahim-efendije džamija (7) nisu pretrpjele nikakva oštećenja i još uvijek su bile neoštećene u januaru 1993. i, po svojoj prilici, do 9. maja 1993. godine. 3450

1372. Više dokaza ukazuje na to da su, uopšte uzev i bez konkretnog navođenja njihovih naziva, džamije u istočnom Mostaru bile oštećene ili uništene uglavnom artiljerijskom vatrom između juna 1993. i decembra 1993. godine. Seid Smajkić, mostarski muftija konkretno od 1992. do 1994. godine, precizirao je da 1994. u gradu Mostaru više nije ostala nijedna džamija u koju su vjernici mogli da odu na molitvu zato što su sve bile uništene.

1373. Konkretnije, Vijeće konstatuje da su pogođene dvije džamije koje su se nalazile u samom centru istočnog Mostara, a koje 1992. nisu pretrpjele nikakva oštećenja. Ćejvan Ćehajina džamija (5) iz 1552. godine srušena je sa zemljom artiljerijskim projektilima, a Roznamedžije Ibrahim-efendijina džamija (7) iz 1620. godine je uništena artiljerijskom vatrom ili granatiranjem.

1374. Što se tiče osam drugih džamija, to jest Sultan Javuz Selimova džamija (1), Hadži-Mehmed-beg Karadžova džamija (2), Koski-Mehmed-pašina džamija (3), Nesuh-age Vučjakovića džamija (4) Hadži-Ahmed-age Lakišića džamija (6), Ćosa Jahje-hodžina džamija (8), Hadži-Kurtina džamija ili Tabačica (9) i Hadži-Memijina Cernička džamija (10), koje su prethodno već oštetile snage JNA i/ili VRS tokom 1992., Vijeće konstatuje da su neke među njima ponovo oštećene, a neke su u potpunosti razorene, uglavnom artiljerijskom vatrom. Tačnije, Koski-Mehmedpašina džamija (3) je ponovo teško oštećena, a Hadži-Kurtina džamija ili Tabačica (9) je uništena, i to obje granatama ispaljenim iz tenka koji se nalazio na brdu Stotina. Vijeće primjećuje da je tenk postavljen na brdo Stotina gađao, između ostalog, temelje Hadži-Kurtine džamije ili Tabačice (9). Pored toga, minaret Nesuh-age Vučjakovića džamije (4) je razoren višemjesečnim djelovanjem protivavionskog topa s brda Hum. Ćosa Jahja-hodžina džamija (8) je, pak, uništena uz pomoć nekoliko guma napunjenih eksplozivom koje su bačene s brda Hum.

1375. Vijeće je saslušalo svjedočenja i prihvatilo dokaze koji konkretno pokazuju da je HVO odgovoran za uništenje i oštećivanje džamija u istočnom Mostaru 1993. godine. Vijeće zaključuje da je uslijed stalnog vatrene djelovanja i granatiranja HVO-a iz zapadnog Mostara po istočnom Mostaru, s brda Hum i brda Stotina, HVO bez ikakve sumnje dodatno ošteti ili uništio deset džamija.

1376. Neki dokazi potvrđuju da je HVO 1993. namjerno napadao, odnosno uništavao džamije ili druge muslimanske vjerske objekte u istočnom dijelu grada Mostara. Seid Smajić je izjavio da je HVO uništavao vjerske objekte "sistematski" i hotimično, te da je djelovao tako da nužno uništi džamije na koje je otvarana vatra. U dva izvještaja PMEZ-a od 4. juna 1993. i 4. avgusta 1993. takođe se napominje "sistematska" i "namjerna" priroda napada na džamije u istočnom Mostaru.

1377. S obzirom na prethodno izneseno, Vijeće zaključuje da je deset džamija navedenih u paragrafu 116 Optužnice uništeno ili teško oštećeno uslijed neprekidnog otvaranja vatre i granatiranja istočnog Mostara koje je proveo HVO. Vijeće se uvjerilo da je HVO hotimično otvarao vatru na tih deset džamija.

Tom 3 od 6

Dio 19: Bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 20)

IV. Opština Mostar

1579. Vijeće je utvrdilo da su, zbog stalnog otvaranja vatre i granatiranja istočnog Mostara od strane HVO-a iz pravca zapadnog Mostara, brda Hum i brda Stotina, snage HVO-a od juna do decembra 1993. ozbiljno oštetile ili srušile deset džamija u istočnom Mostaru: Sultan Selim Javuz mesdzid, Hadži Mehmed-bega Karadoza džamiju, Koski Mehmed-pašinu džamiju, Nesuh-age Vučjakovića džamiju, Čejvan Čehajinu džamiju, Hadži Ahmed-age Lakišića džamiju, Roznamedži Ibrahim-efendije džamiju, Čosa Jahja-hodžinu džamiju, Hadži-Kurtovu džamiju ili Tabačicu i Hadži-Memijinu džamiju Cernica. Vijeće zaključuje da su oružane snage uništile ili oštetile tih deset džamija u tolikoj mjeri da to predstavlja razaranje i da ništa ne ukazuje na to da je to razaranje bilo opravdano vojnom nuždom. S obzirom na broj uništenih džamija u istočnom Mostaru, na kulturnu i vjersku vrijednost takvih ustanova, na posljedice njihovog uništavanja po muslimansko stanovništvo grada Mostara, Vijeće smatra da je razaranje tih vjerskih ustanova u gradu Mostaru bilo širokih razmjera. Vijeće je, pored toga, utvrdilo da su oružane snage HVO-a namjerno gađale tih deset džamija, što znači imale namjeru da ih unište.

1580. Vijeće zaključuje da su oružane snage HVO-a od juna do decembra 1993. uništile deset džamija u istočnom Mostaru, čime su počinile bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1581. Osim toga, Vijeće je ustanovilo da je 8. novembra 1993., u okviru ofanzive na Mostar koju je naredio Milivoj Petković, a proveo Miljenko Lasić, jedan tenk HVO-a koji se nalazio na brdu Stotina tokom čitavog dana otvarao vatru na Stari most u Mostaru. Vijeće je konstatovalo da se 8. novembra 1993. uveče moglo smatrati da je Stari most uništen, s obzirom na to da je tada bio pred samim rušenjem.

1582. Vijeće je utvrdilo da su u periodu od maja do novembra 1993. i ABiH i stanovnici s desne i lijeve obale Neretve, koristili Stari most, nepokretnu imovinu namijenjenju u principu civilnoj upotrebi, kao put za komunikacije i snabdijevanje. U tom pogledu, Vijeće je smatralo da je Stari most bio od ključne važnosti za ABiH, odnosno borbena dejstva koje su izvodile njene jedinice na liniji fronta, za evakuaciju, za slanje snaga, namirnica i opreme, te da ga je ona koristila u te svrhe. Osim toga, ABiH je držala položaje u neposrednoj blizini Starog mosta. To znači da su oružane snage HVO-a imale vojni interes da se taj objekat razori, s obzirom na to da je njegovo razaranje praktično potpuno onemogućavalo da ABiH nastavi s operacijama snabdijevanja. Shodno tome, Stari most je u vrijeme napada predstavljao vojni cilj.

1583. Vijeće je, međutim, takođe konstatovalo da su rušenjem Starog mosta stanovnici Donje Mahale, muslimanske enklave na desnoj obali Neretve, bili osuđeni na gotovo potpunu izolaciju, bez mogućnosti da se snabdijevaju hranom i lijekovima, čime se humanitarna situacija stanovništva koje je tamo živjelo znatno pogoršala. Vijeće je utvrdilo da je stanovništvo osim Starog mosta raspolagalo s veoma malo puteva za snabdijevanje; da su u periodu od maja do novembra 1993. mogli koristiti samo improvizovani most Kamenica, koji je ABiH izgradila u martu 1993. i koristila ga do novembra 1993. ili jednu planinsku stazu koja je vodila od naselja Donja Mahala prema Jablanici i koja je smatrana veoma opasnom; da je stoga razaranje mosta Kamenica od strane oružanih snaga HVO-a 10., 11., ili 17. novembra 1993., odnosno nekoliko dana nakon razaranja Starog mosta, definitivno onemogućilo svaki prelazak s jedne na drugu obalu Neretve u Mostaru. Vijeće je takođe utvrdilo da je razaranje Starog mosta imalo veoma jak psihološki uticaj na muslimansko stanovništvo Mostara.

1584. Vijeće smatra da je, iako je razaranje Starog mosta od strane HVO-a moglo da bude opravdano vojnom nuždom, šteta nanescena civilnom stanovništvu ipak bila znatna i nesporna. Većina Vijeća, dakle, smatra, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da su posljedice po civilno muslimansko stanovništvo Mostara bile nesrazmjerne u odnosu na očekivanu konkretnu i direktnu vojnu prednost od rušenja Starog mosta.

1585. Vijeće, pored toga, smatra da je razaranje Starog mosta, posebno s obzirom na njegovu ogromnu kulturnu, istorijsku i simboličku vrijednost, prije svega za Muslimane, bilo širokih razmjera.

1586. Vijeće podsjeća da je već utvrdilo da je zapovjedništvo HVO-a znalo da je ABiH koristila taj objekt u vojne svrhe; da je takođe savršeno dobro znalo za teške posljedice koje bi razaranje Starog mosta imalo po moral stanovništva Mostara; da je HVO, uprkos svemu, i dalje uporno granatirao Stari most od juna do 9. novembra 1993. te da je, konkretno, jedan tenk dva dana granatirao Stari most sve dok se most nije srušio 9. novembra 1993. Vijeće zaključuje da je zapovjedništvo HVO-a imalo namjeru da razori Stari most u Mostaru i samim tim da podrije moral muslimanskog stanovništva Mostara.

1587. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da su snage HVO-a razorile Stari most u Mostaru, čime su počinile bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

Dio 20: Uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju (tačka 21)

IV. Opština Mostar

1608. Vijeće je utvrdilo da je otprilike 10. maja 1993. HVO digao u vazduh Baba Beširovu džamiju u zapadnom Mostaru. Međutim, Vijeće nije bilo u mogućnosti da utvrdi da je džamija Hadži Ali-bega Lafa zaista srušena oko 11. maja 1993. i na koji način. Vijeće zaključuje da je HVO uništio Baba Beširovu džamiju i da ništa ne ukazuje na to da je džamija bila vojni cilj. Vijeće se uvjerilo da je HVO, time što je digao džamiju u vazduh, imao namjeru da je uništi. Vijeće stoga zaključuje da je oko 10. maja 1993. HVO uništio Baba Beširovu džamiju iako to nije bilo opravdano vojnom nuždom, čime je počinio hotimično uništavanje ustanove namijenjene religiji ili obrazovanju, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1609. Vijeće je utvrdilo da su, uslijed stalnog otvaranja vatre i granatiranja istočnog Mostara od strane HVO-a iz pravca zapadnog Mostara, brda Hum i brda Stotina, oružane snage HVO-a, u periodu od juna do decembra 1993., teško oštetile ili srušile deset džamija u istočnom Mostaru: Sultan Selim Javuzi mesdžid, Hadži Mehmed-bega Karadžića džamiju, Koski Mehmed-pašinu džamiju, Nesuh-age Vučjakovića

džamiju, Čejvan Čehajinu džamiju, Hadži Ahmed-age Lakišića džamiju, Roznamedži Ibrahim-efendije džamiju, Čosa Jahja-hodžinu džamiju, Hadži-Kurtovu džamiju ili Tabačicu i Hadži Memijinu džamiju Cernica. Vijeće zaključuje da su oružane snage HVO-a tih deset džamija uništile ili u tolikoj mjeri oštetile da to predstavlja uništavanje i da ništa ne ukazuje na to da su te džamije bile vojni ciljevi. Vijeće je, osim toga, utvrdilo da su oružane snage HVO-a hotimično gađale tih deset džamija, što znači da su imale namjeru da ih unište.

1610. Vijeće stoga zaključuje da su oružane snage HVO-a, u periodu od juna do decembra 1993., uništile deset džamija u istočnom Mostaru, iako to nije bilo opravdano vojnom nuždom, čime su počinile hotimično uništavanje ustanove namijenjene religiji, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1611. Vijeće napominje da je uništenje Starog mosta u Mostaru navedeno u paragrafu 116 Optužnice i da se za njega konkretno tereti u tački Optužnice 21. Vijeće, međutim, ističe da se tužilaštvo opredijelilo da u tački 21 navede samo “uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju”. Vijeće konstatuje da tužilaštvo dakle nije obuhvatilo uništavanje “istorijskih spomenika” kako je predviđeno članom 3 d) Statuta. Vijeće uostalom napominje da Praljkova odbrana smatra da je optuženi Praljak optužen za uništenje Starog mosta po tački Optužnice 19 (uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno) i po tački Optužnice 20 (bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom), ali uopšte ne pominje tačku optužnice 21. Vijeće stoga smatra da timovi odbrane nisu bili dovoljno dobro obaviješteni o činjenici da se optuženi mogu teretiti za uništenje Starog mosta u Mostaru po tački Optužnice 21. Shodno tome, Vijeće smatra da nije u mogućnosti da uzme u obzir uništenje Starog mosta u Mostaru – istorijskog spomenika veoma velike istorijske i simboličke vrijednosti, posebno za muslimansku zajednicu – po tački Optužnice 21 koja se isključivo odnosi na uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju.

Tom 4 od 6

C. Odgovornost Jadranka Prlića po osnovu prvog vida UZP-a

i. Prihvatanje kampanje granatiranja i drugog vatrenog djelovanja HVO-a po istočnom Mostaru

172. Kako navodi tužilaštvo, Jadranko Prlić je svakako znao za uništavanje džamija i imovine u vlasništvu deložiranih Muslimana, ali nije preduzeo ništa da bi spriječio počinjenje tih krivičnih djela ili kaznio počinioce. Prlićeva odbrana tvrdi da nema dokaza koji bi potvrđivali da je Jadranko Prlić direktno ili indirektno učestvovao u aktivnostima povezanim s uništavanjem kulturnih, vjerskih ili privatnih dobara. Uništavanje imovine od strane pojedinaca, bilo civila bilo pripadnika neke vojne jedinice, nije se odvijalo pod rukovodstvom, kontrolom ili vlasti Jadranka Prlića odnosno HVO-a HZ(R) HB.

173. Vijeće podsjeća na svoj zaključak da je istočni Mostar, mala i gusto naseljena stambena zona, bio na udaru intenzivnog i neprekidnog granatiranja i drugog vatrenog djelovanja HVO-a, uključujući i snajpersko djelovanje, od juna 1993. pa sve do marta 1994. godine. Uslijed tog dugotrajnog napada mnogobrojni stanovnici istočnog Mostara živjeli su u strahu, a neki od njih su poginuli ili su bili ranjeni, HVO je teško oštetio ili uništio deset džamija u istočnom Mostaru, a vlasti HVO-a su minimalizirale ili prikrivale svoju odgovornost za rušenje Starog mosta.

174. Vijeće podsjeća na to da je Jadranko Prlić stalno dobijao informacije o vojnoj situaciji, ne samo od HVO-a nego i od pripadnika međunarodnih organizacija. Naime, po prirodi funkcija koje je obavljao, on je bio obaviješten o kampanji granatiranja i drugog vatrenog djelovanja koja je bila u punom jeku u istočnom Mostaru. Svjedok DZ, pripadnik jedne međunarodne organizacije, izjavio je da se tokom svog boravka u Mostaru u periodu od maja 1993. do aprila 1994. više puta sastao s Jadrankom Prlićem, Brunom Stojićem i Milivojem Petkovićem i da su oni znali za granatiranje i snajpersko djelovanje usmjereno protiv istočnog Mostara, tačnije, protiv protiv civila i pripadnika međunarodnih organizacija. Svjedok DZ je posebno istaknuo reakciju Jadranka Prlića, koji se "smiješio" na njegove riječi i jasno dao do znanja da smatra da su "pravila igre takva", da je normalno da u ratnoj zoni ima granatiranja i drugog vatrenog djelovanja i da se na terenu događaju takve stvari – da je sve to "samo dio rutine HVO-a".

175. Što se tiče rušenja Starog mosta, Vijeće napominje da je Jadranko Prlić, u okviru saslušanja u svojstvu osumnjičenika 2001. izjavio, da "nijedan [civilni ili] vojni cilj" ne može opravdati rušenje Starog mosta. Vijeće podsjeća na to da je iz tenka HVO-a 8. novembra 1993. namjerno otvorena vatra na dio starog grada u Mostaru u kojem se nalazi Stari most. Oružane snage HVO-a imale su vojni interes da se taj objekt uništi, ali, nestankom Starog mosta stanovnici muslimanske enklave na desnoj obali Neretve bili su osuđeni na gotovo potpunu izolaciju. Vijeće je stoga zaključilo da je Stari most za HVO zaista bio vojni cilj, ali da su posljedice njegovog uništenja za muslimansko civilno stanovništvo Mostara bile nerasizmjerne konkretnoj i direktnoj vojnoj koristi ostvarenoj rušenjem Starog mosta. Pored toga, Vijeće podsjeća na svoju konstataciju da je Jadranko Prlić 10. novembra 1993. učestvovao u razgovorima s Franjom Tuđmanom čija tema nije bilo pitanje odgovornosti za rušenje Starog mosta, nego koji bi se razlozi mogli navesti kako bi se spriječilo da međunarodno javno mnijenje tu odgovornost ne pripíše oružanim snagama HVO-a. Vijeće zaključuje da je prikrivanjem odgovornosti HVO-a za rušenje Starog mosta Jadranko Prlić zapravo prihvatio rušenje Starog mosta.

176. Dakle, Vijeće smatra da je Jadranko Prlić znao za krivična djela HVO-a povezana s kampanjom granatiranja i drugog vatrenog djelovanja po istočnom Mostaru – tj. da je znao za ubijanje i uništavanje imovine uključujući džamije i Stari most – i da je, time što ih je minimalizirao ili pokušavao da ih negira, ta djela prihvatio i omogućio. Vijeće zaključuje da je Jadranko Prlić na taj način podržavao kampanju granatiranja i drugog vatrenog djelovanja HVO-a po istočnom Mostara, kao i njene posljedice po stanovništvo istočnog Mostara.

C. Odgovornost Slobodana Praljka po osnovu prvog vida UZP-a

i. Vojne operacije HVO-a u periodu od 24. jula do 9. novembra 1993.

579. Generalno, Slobodan Praljak je imao važnu ulogu u planiranju i rukovođenju vojnim operacijama u opštini Mostar u periodu od 24. jula 1993. do 9. novembra 1993. Naime, dana 28. jula 1993., on je naredio da se brigade OZ pripreme za borbu. Dana 6. avgusta 1993., Žarko Tole je izdao naređenje u kojem se precizira da Glavni stožer preuzima komandovanje odbranom Mostara. Dana 12. avgusta 1993., Slobodan Praljak je mobilisao sve ljudske i materijalne resurse oružanih snaga HVO-a, uključujući pripadnike Vojne policije 1. sektora OZ Jugoistočna

Hercegovina, kako bi se eliminisale muslimanske "terorističke" grupe u Mostaru. Dana 25. avgusta 1993., Slobodan Praljak je imenovao pukovnika Milana Štampara za zapovjednika borbenih operacija u Raštanima, precizirajući da pod njegovu komandu moraju da se stave sve jedinice. Dana 1. septembra 1993., Slobodan Praljak je izdao naređenje o organizaciji komandne strukture i vojnih operacija u sektoru Mostar. Dana 24. septembra 1993., obratio se porukom svim snagama HVO-a, u kojoj je rezimirao situaciju u Mostaru i čestitao im na vođenim borbama. Najzad, dana 7. oktobra 1993., Slobodan Praljak je izdao naređenje za odbranu regiona Mostara, s uputstvom: "nanijeti im što više gubitaka".

580. Najzad, Vijeće podsjeća da se o napadu na stari grad u Mostaru, započetom po naređenju Milivoja Petkovića 8. novembra 1993., koji je doveo do, između ostalog, rušenja Starog mosta, razgovaralo na sastanku kojem su prisustvovali Slobodan Praljak i viši zapovjednici HVO-a, među kojima i Miljenko Lašić, zapovjednik ZP-a Mostar.

581. Vijeće na osnovu prethodno iznesenog zaključuje da je Slobodan Praljak učestvovao u rukovođenju i planiranju operacija HVO-a u opštini Mostar u periodu od jula do početka novembra 1993. godine.

582. Vijeće podsjeća da je istočni Mostar tokom perioda od početka juna 1993. do početka marta 1994. bio izložen intenzivnom granatiranju i drugom vatrenom djelovanju HVO-a, naročito s brda Hum i brda Stotina; da je to granatiranje i drugo vatreno djelovanje HVO-a dovelo do velikog broja poginulih i ranjenih među stanovništvom istočnog Mostara; da su snajperisti HVO-a, s položaja u zapadnom Mostaru, otvarali vatru na Muslimane u istočnom Mostaru, konkretno u periodu od maja 1993. do februara 1994. godine; da je HVO bio odgovoran za uništavanje ili oštećivanje džamija u istočnom Mostaru 1993. stalnim granatiranjem i drugim vatrenim djelovanjem HVO-a po istočnom Mostaru, iz pravca zapadnog Mostara, s brda Hum i brda Stotina; te, najzad, da su snajperisti HVO-a, kao i artiljerija i minobacači HVO-a, hotimično gađali pripadnike međunarodnih organizacija koji su u periodu od maja 1993. do aprila 1994. bili u Mostaru, tako da su neki od njih uslijed tih vatrenih djelovanja poginuli ili bili ranjeni.

583. Vijeće je takođe zaključilo da je jedan tenk HVO-a 8. novembra 1993. namjerno otvorio vatru na stari grad, u kojem se Stari most nalazi; da je 8. novembra 1993. uveče Glavni stožer bio službeno upoznat s lokacijama koje je artiljerija HVO-a granatirala i da je Stari most zapravo već bio uništen 8. novembra 1993. uveče. Vijeće je naime ocijenilo da se uništenje Starog mosta ne ograničava samo na njegovo rušenje i zaključilo da se most mogao smatrati potpuno neupotrebljivom već 8. novembra 1993. uveče.

584. Vijeće podsjeća da su, tokom operacija HVO-a u selu Raštani oko 24. avgusta 1993., vojnici HVO-a ubili četiri muškarca Muslimana; da su vojnici HVO-a fizički i psihički zlostavljali žene i djecu koji su se nalazili pokraj kuće Mirsada Žuškića u selu Raštani; kao i da žene i djeca Muslimani, koji su se sklonili u jednu kuću u selu, u toj atmosferi prisile nisu imali drugog izbora nego da pobjegnu iz Raštana koje su okupirali vojnici HVO-a, te da prijeđu rijeku da bi došli na teritoriju pod kontrolom ABiH.

585. Vijeće takođe primjećuje da je Gojko Šušak 31. avgusta 1993. obećao Peteru Galbraithu da će stupiti u kontakt direktno sa Slobodanom Praljkom i od njega tražiti da obustavi intenzivno granatiranje istočnog Mostara koje je HVO toga dana započeo.

586. Vijeće smatra očiglednim da gore opisani zločini, koji su pratili vojne operacije HVO-a i koji su bili počinjeni sistematski i/ili tokom dužeg vremena, nisu bili nasumične akcije ili djela nedisciplinovanih vojnika, nego su odgovarali akciji koordiniranoj od strane rukovodstva HZ(R) HB. Budući da je Slobodan Praljak u jednom dijelu tog perioda rukovodio vojnim operacijama HVO-a u opštini Mostar, jedini razuman zaključak koji Vijeće može izvesti jeste taj da je Slobodan Praljak znao da će tokom operacija u Raštanima i Mostaru biti počinjeni ti zločini. Prema tome, Vijeće na osnovu toga zaključuje da je on imao namjeru da se unište zgrade u istočnom Mostaru uključujući džamije i Stari most, da se hotimično gađaju civili, da se počine djela lišavanja života i ranjavanja, fizičkog i psihičkog nasilja, da se izvrši napad na pripadnike međunarodnih organizacija, kao i da se rasele žene i djeca.

C. Odgovornost Milivoja Petkovića po osnovu prvog vida UZP-a

d) Opsada istočnog Mostara

739. Tužilaštvo tvrdi da je Milivoj Petković svojim narednjima direktno doprinio opsadi istočnog Mostara. Petkovićeva odbrana tvrdi da se Milivoju Petkoviću ne može pripisati odgovornost ni za jedan zločin počinjen tokom opsade istočnog Mostara, i to zbog toga što su ABiH i HVO u Mostaru bili u stalnom sukobu, kao i zbog činjenice da

ovlaštenja i nadležnosti koje je stvarno imao u kratkom periodu u kojem je bio na dužnosti načelnika Glavnog stožera Milivoju Petkoviću nisu davala mogućnost da djeluje u pravcu izbjegavanja počinjenja zločina tokom opsade.

740. Vijeće podsjeća na svoj zaključak da je, u periodu od juna 1993. do aprila 1994., istočni Mostar bio pod opsadom HVO-a. Dana 2. jula 1993., na osnovu naredjenja Milivoja Petkovića, Miljenko Lasić, zapovjednik OZ Jugoistočna Hercegovina, podijelio je zonu odbrane grada Mostara na tri sektora i za zapovjednika sektora koji je obuhvatao gradsko područje Mostara imenovao Zlatana Miju Jelića. Pored toga, dana 6. avgusta 1993. Glavni stožer je preuzeo zapovijedanje odbranom Mostara.

741. Vijeće će sada razmotriti predočene dokaze o ulozi Milivoja Petkovića u granatiranju (i), onemogućavanju kretanja humanitarne pomoći i pristupa međunarodnih organizacija (ii), te u rušenju Starog mosta (iii).

i. Granatiranje

742. Tužilaštvo tvrdi da Milivoj Petković nije mogao da ne zna za granatiranje i snajperska djelovanja HVO-a jer se sve to 18. jula 1993. odvijalo u blizini njegove kancelarije u zapadnom Mostaru i da je on kontrolisao granatiranje grada Mostara. Petkovićeva odbrana tvrdi da u periodu od 30. juna do 24. jula 1993. nije bio dostavljen nijedan protest zbog granatiranja Milivoju Petkoviću na znanje; da ništa u izvještajima koje je dobijao nije davalo osnovu da se

pretpostavi da je to granatiranje protivpravno ili da zapovjednici donose protivpravne odluke; da je artiljerija u OZ Jugoistočna Hercegovina bila potčinjena zapovjedniku OZ te da, shodno tome, Milivoj Petković nije bio nadležan za izbor ciljeva, za trajanje ili evaluaciju učinaka granatiranja.

743. Vijeće podsjeća da je, u periodu od juna 1993. do marta 1994., istočni Mostar trpio intenzivna i neprekidna granatiranja i da granatiranje i drugo vatreno djelovanje HVO-a nije bilo ograničeno na konkretne, moguće vojne ciljeve, nego da su na njihovom udaru bila i stambena područja, te da je stanovništvo direktno trpjelo posljedice tih dejstava. Vijeće je zaključilo da je HVO intenzivno i proizvoljno granatirao i vatreno djelovao po istočnom Mostaru, i da je stanovništvo koje je tamo živjelo direktno trpjelo posljedice tih dejstava.

744. Vijeće podsjeća da je artiljerija HVO-a bila pod kontrolom Glavnog stožera i da je artiljerijska pukovnija iz Širokog Brijega u vremenu od 12. avgusta 1993. do 1. decembra 1993. bila pod direktnom komandom Glavnog stožera.

745. Vijeće napominje da je Milivoj Petković već 27. marta 1993. Miljenku Lasiću, zapovjedniku OZ Jugoistočna Hercegovina, uputio naređenje – koje je ovaj proslijedio u jedinice pod svojom komandom – u kojem se nalaže sljedeće: "Za djelovanje po naseljenim mjestima obvezno zatražiti suglasnost GS".

746. Dana 8. novembra 1993., Milivoj Petković je ZP Mostar izričito naredio da izvede napadna dejstva na Bijelo Polje, Blagaj i Mostar: "[N]apadna djelovanja ispoljiti [...]. Grad Mostar selektivno granatirati u različitim vremenskim razmacima. [...] GS HVO poduzet će najoštrije mjere prema svim nivoima zapovijedanja koji ne ispoštuju ovu zapovijed."¹⁴²⁷ Ovo naređenje Miljenko Lasić je istoga dana proslijedio svojim snagama.

747. U svjetlu ovih dokaza, Vijeće zaključuje da je Milivoj Petković planirao granatiranje tokom opsade istočnog Mostara.

748. Vijeće je saslušalo više međunarodnih svjedoka koji su izjavili da su političke i vojne funkcionere HVO-a, među njima i Milivoja Petkovića, redovno upozoravali u vezi s granatiranjem istočnog Mostara. Na primjer, Svjedok DZ1429 je s Jadrankom Prličem, Brunom Stojićem i Milivojem Petkovićem razgovarao o granatiranju i ranjavanju civila u Mostaru i napomenuo da su oni bili obaviješteni o tome da HVO otvara vatru na pripadnike međunarodnih organizacija.

749. Svjedok DW1431 je izjavio da je su najviši oficiri SPABAT-a direktno kontaktirali sa Slobodanom Praljkom, Milivojem Petkovićem i Brunom Stojićem i da ih je upozoravao na protivpravno granatiranje, napade na civilno stanovništvo, napade na SPABAT i sve ostale probleme u vezi sa zadacima SPABAT-a. Svjedok DW je rekao da su na jednom sastanku, kojem je prisustvovao Milivoj Petković, pripadnici SPABAT-a govorili o više problema, konkretno o napadima HVO-a na civilne ciljeve, napadima

HVO-a na pripadnike i vojnu opremu SPABAT-a, kao i o blokadama i zadržavanju patrola SPABAT-a na kontrolnim punktovima HVO-a. Pripadnici SPABAT-a su u više navrata

obavijestili odgovorne osobe u HVO-u, a 14. oktobra 1993. i Milivoja Petkovića lično, da su njihovi ljudi i vozila, kao i civilni objekti bili cilj granatiranja i snajperskih djelovanja HVO-a.

750. S obzirom na ove dokaze, Vijeće zaključuje da je Milivoj Petković znao za granatiranje i drugo vatreno djelovanje po istočnom Mostaru, gusto naseljenom gradskom području, od strane HVO-a što je dovelo do smrti i ranjavanja, kao i uništavanja dobara uključujući i džamije. Takođe je znao da od granatiranja HVO-a stradavaju i pripadnici međunarodnih organizacija. Pored toga, s obzirom na te okolnosti i uzimajući u obzir dužinu perioda tokom kojeg je istočni Mostar redovno bio meta vatrenih dejstava HVO-a, Milivoj Petković nije mogao da ne zna za strah u kojem živi muslimansko stanovništvo istočnog Mostara. Budući da je naredio i doprinio planiranju tih granatiranja iako je znao da će njihova posljedica biti ubijanje i ranjavanje ljudi, te uništavanje dobara uključujući džamije, Vijeće zaključuje da je Milivoj Petković imao namjeru da ti zločini budu počinjeni.

ii. Humanitarna pomoć i pristup međunarodnih organizacija istočnom Mostaru

751. Tužilaštvo tvrdi da je Milivoj Petković znao da Muslimani u istočnom Mostaru žive u nehumanim uslovima koje je stvorio HVO, da HVO onemogućava da konvoji s humanitarnom pomoći dođu do njih i da njihovo propuštanje odobrava samo pod pritiskom međunarodne zajednice. Petkovićeva odbrana tvrdi da Milivoj Petković nije imao nadležnosti u vezi s pitanjima humanitarne pomoći.

752. Vijeće napominje da je Milivoj Petković bio ovlašten da odobrava propuštanje humanitarnih konvoja i pristup međunarodnih organizacija u istočni Mostar.

753. Vijeće napominje da je, poslije jednog sastanka kojem su konkretno prisustvovali Milivoj Petković i Bruno Stojić, organizovan humanitarni konvoj sa sanitetskim materijalom za istočni Mostar za 21. avgust 1993. i da je Milivoj Petković dobio zadatak da reguliše tehničke modalitete za neometano kretanje tog konvoja. Vijeće je utvrdilo da je upravo 21. avgusta 1993. prvi put u dva mjeseca jedan humanitarni konvoj dobio pristup u istočni Mostar.

754. Osim toga, međunarodne organizacije redovno su Milivoja Petkovića obavještavale o "situaciji" u istočnom Mostaru. Takođe, već 18. maja 1993., na sastanku održanom pod pokroviteljstvom lorda Owena, kojem su konkretno prisustvovali Mate Boban, Alija Izetbegović, Franjo Tuđman i Milivoj Petković, Sefer Halilović je insistirao na potrebi da se riješi problem propuštanja humanitarnih konvoja kroz BiH jer se, u nedostatku pomoći u hrani, radilo o životu oko tri miliona ljudi.

755. Vijeće podsjeća da je Milivoj Petković imao ovlaštenje za odobravanje kretanja humanitarnih konvoja i njihovog pristupa u istočni Mostar, te da je ponekad omogućavao pristup tih humanitarnih konvoja u Mostar. Prema tome, Vijeće zaključuje da je, kada to nije činio, imao namjeru da onemogući pristup humanitarnih konvoja muslimanskom stanovništvu istočnog Mostara i da je time učestvovao u održavanju teških životnih uslova muslimanskog stanovništva istočnog Mostara.

iii. Rušenje Starog mosta

756. Vijeće podsjeća na svoj zaključak da je Milivoj Petković izdao naređenje za izvođenje napadnih dejstava na Mostar, naređenje koje je Miljenko Lasić proslijedio na izvršenje, i da je u okviru tih dejstava jedan tenk HVO-a tokom cijelog dana 8. novembra 1993. vatreno dejstvovao po Starom mostu, do večeri 8. novembra 1993. ga učinio neupotrebljivim i doveo do ruba rušenja, da bi se most 9. novembra 1993. srušio. Prema tome, Vijeće može zaključiti da je Milivoj Petković planirao vojni napad na stari dio grada Mostara i, shodno tome, imao namjeru da uništi Stari most.

POGLAVLJE 10: DISPOZITIV

Iz navedenih razloga, na osnovu članova 23 i 24 Statuta, te pravila 98ter, 101, 102 i 103 Pravilnika, i s obzirom na sveukupne dokaze i argumente strana u postupku, Vijeće donosi sljedeću odluku:

Vijeće podsjeća na to da je ocijenilo da ne postoje razlozi za razmatranje tačke 26 Optužnice, zbog toga što djelo "okrutnog postupanja (opsada Mostara)" nije predviđeno ni Statutom ni u sudskoj praksi Međunarodnog suda.

Vijeće jednoglasno PROGLAŠAVA Jadranka Prlića KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta po tačkama 1, 6-13, 15, 16, 18, 19 i 21–25 Optužnice. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, PROGLAŠAVA Jadranka Prlića KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta po tačkama 2–5 Optužnice. U skladu s načelima mjerodavnim za kumulativno osuđivanje, Vijeće ne izriče osuđujuće presude po tačkama 14, 17 i 20 Optužnice. Shodno tome, Vijeće jednoglasno osuđuje Jadranka Prlića na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 25 godina koja počinje teći od današnjeg dana, umanjenu za vrijeme koje je Jadranko Prlić već proveo u pritvoru, u skladu s pravilom 101(C) Pravilnika.

Vijeće jednoglasno PROGLAŠAVA Brunu Stojića KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta po tačkama 1, 6–13, 15, 16, 18, 24 i 25 Optužnice. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, PROGLAŠAVA Brunu Stojića KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta po tačkama 2–5, 19 i 21–23 Optužnice. U skladu s načelima mjerodavnim za kumulativno osuđivanje, Vijeće ne izriče osuđujuće presude po tačkama 14, 17 i 20 Optužnice. Shodno tome, Vijeće jednoglasno osuđuje Brunu Stojića na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 20 godina koja počinje teći od današnjeg dana, umanjenu za vrijeme koje je Bruno Stojić već proveo u pritvoru, u skladu s pravilom 101(C) Pravilnika.

Vijeće jednoglasno PROGLAŠAVA Slobodana Praljka KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta po tačkama 1, 6–13, 15, 16, 18, 19, 21, 24 i 25 Optužnice. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, PROGLAŠAVA Slobodana Praljka KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta po tačkama 2, 3, 22 i 23, i OSLOBAĐA ga, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, od optužbi po tačkama 4 i 5 Optužnice. U skladu s načelima mjerodavnim za kumulativno osuđivanje, Vijeće ne izriče osuđujuće presude po tačkama 14, 17 i 20 Optužnice. Shodno tome, Vijeće jednoglasno osuđuje Slobodana Praljka na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 20 godina koja počinje teći

od današnjeg dana, umanjenu za vrijeme koje je Slobodan Praljak već proveo u pritvoru, u skladu s pravilom 101(C) Pravilnika.

Vijeće jednoglasno PROGLAŠAVA Milivoja Petkovića KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta po tačkama 1, 6–13, 15, 16, 18, 19 i 21, te 24 i 25 Optužnice. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, PROGLAŠAVA Milivoja Petkovića KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta po tačkama 2–5, 22 i 23 Optužnice. U skladu s načelima mjerodavnim za kumulativno osuđivanje, Vijeće ne izriče osuđujuće presude po tačkama 14, 17 i 20 Optužnice. Shodno tome, Vijeće jednoglasno osuđuje Milivoja Petkovića na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 20 godina koja počinje teći od današnjeg dana, umanjenu za vrijeme koje je Milivoj Petković već proveo u pritvoru, u skladu s pravilom 101(C) Pravilnika.

Vijeće jednoglasno PROGLAŠAVA Valentina Ćorića KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta po tačkama 1, 6–13, 15, 16, 18, 24 i 25 Optužnice. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, PROGLAŠAVA Valentina Ćorića KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta po tačkama 2-5, 19 i 21–23 Optužnice. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, PROGLAŠAVA Valentina Ćorića KRIVIM na osnovu člana 7(3) Statuta po tačkama 15, 16, 19 i 23 Optužnice, za događaje u opštini Prozor u oktobru 1992. U skladu s načelima mjerodavnim za kumulativno osuđivanje, Vijeće ne izriče osuđujuće presude po tačkama 14, 17 i 20 Optužnice. Shodno tome, Vijeće jednoglasno osuđuje Valentina Ćorića na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 16 godina koja počinje teći od današnjeg dana, umanjenu za vrijeme koje je Valentin Ćorić već proveo u pritvoru, u skladu s pravilom 101(C) Pravilnika.

Vijeće jednoglasno PROGLAŠAVA Berislava Pušića KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta po tačkama 6–13, 15, 16 i 18 Optužnice. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, PROGLAŠAVA Berislava Pušića KRIVIM na osnovu člana 7(1) Statuta po tačkama 1–3, 19, 21, 24 i 25 i Vijeće ga, jednoglasno, OSLOBAĐA od optužbi po tačkama 4, 5, 22 i 23 Optužnice. U skladu s načelima mjerodavnim za kumulativno osuđivanje, Vijeće ne izriče osuđujuće presude po tačkama 14, 17 i 20 Optužnice. Shodno tome, Vijeće jednoglasno osuđuje Berislava Pušića na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 10 godina koja počinje teći od današnjeg dana, umanjenu za vrijeme koje je Berislav Pušić već proveo u pritvoru, u skladu s pravilom 101(C) Pravilnika.

Na osnovu pravila 103 Pravilnika, do zaključenja sporazuma o njihovom odvođenju u državu u kojoj će izdržavati kaznu, Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Ćorić i Berislav Pušić ostaju u pritvoru Međunarodnog suda.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je mjerodavna francuska verzija.

Sudija Jean-Claude Antonetti Presudi prilaže izdvojeno i djelimično suprotno mišljenje, a sudija Stefan Trechsel prilaže jedno izdvojeno mišljenje i jedno djelimično suprotno mišljenje.

Dana 29. maja 2013. U Haagu (Nizozemska)

[pečat Međunarodnog suda]

